

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **МОБІЛІЗАЦІЯ**

∨ *Новий закон про мобілізацію: оцінки експертів*

- **ЗАКОНОТВОРЧІСТЬ**

∨ *Законодавчі новації та фахові напрацювання наукового забезпечення законотворчого процесу в Україні*

№ 8 (272) ТРАВЕНЬ 2024

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 08 (272) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав закони щодо
продовження в Україні воєнного стану
та мобілізації 3
Україна впроваджує європейське
регулювання обігу хімічних речовин
та продукції на національному ринку 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.

Новий закон про мобілізацію:
оцінки експертів 4
Чернявська Л.

Шляхи наукового забезпечення
законодавчого процесу в Україні:
законодавчі новації та фахові
напрацювання 14

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 20

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав закони щодо продовження в Україні воєнного стану та мобілізації

Президент України В. Зеленський підписав закони щодо продовження в Україні воєнного стану та загальної мобілізації ще на 90 днів.

Про це йдеться на сайті Верховної Ради України у картках до законопроектів № 11234 та № 11235.

Нове продовження почне діяти з 14 травня до 11 серпня 2024 р. Це вже 11 рішень щодо дії воєнного стану з початку повномасштабної війни.

Наразі воєнний стан продовжений до 13 травня 2024 р. (*Суспільне Новину (<https://suspihne.media/742321-zelenskij-pidpisav-zakoni-pro-prodovzenna-ukraini-voennogo-stanu-ta-mobilizacii>). – 2024. – 9.05*).

Україна впроваджує європейське регулювання обігу хімічних речовин та продукції на національному ринку

Уряд затвердив Технічний регламент класифікації небезпечності, маркування та пакування хімічної продукції.

Цим документом Україна імплементує норми відповідного європейського Регламенту CLP, яким впроваджується міжнародна система класифікації і маркування хімічних речовин, встановлена ООН, – GHS.

Технічним регламентом в Україні запроваджуються:

- європейські правила та критерії класифікації небезпечності хімічних речовин та продукції – за 33 класами небезпечності;
- вимоги до маркування та пакування хімічної продукції.

При цьому посилюється відповідальність учасників ринку. Виробники, імпортери, постачальники та інші оператори, перед тим, як надати на ринок хімічну продукцію, повинні зібрати про неї всю наявну інформацію щодо небезпечних властивостей, оцінити валідність такої інформації та здійснити класифікацію небезпечності хімічної речовини за всіма класами, диференціаціями та категоріями, що визначаються Технічним регламентом.

Крім того, суб'єкти господарювання повинні будуть гарантувати, що:

- для хімічної продукції, яку вони виробляють, імпортують або надають на ринку України, проведена класифікація небезпечності відповідно до критеріїв Узгодженої на

глобальному рівні системи класифікації безпеки та маркування хімічної продукції (GHS);

– така хімічна продукція є належним чином упакованою та має відповідне маркування про безпеку.

Це сприятиме захисту довкілля від забруднення, а також зменшенню захворювань, пов'язаних із впливом небезпечних хімічних речовин. Водночас бізнес отримає чіткі правила роботи за міжнародними стандартами та відповідно доступ до зовнішніх ринків, а громадяни матимуть вільний доступ до інформації щодо ступеню безпеки речовин та хімічної продукції.

Нагадаємо, що у грудні 2022 р. в Україні був прийнятий Закон України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією», який набуде чинності вже 29 червня 2024 р. Це рамковий євроінтеграційний документ, який дозволить Україні виконати частину євроінтеграційних зобов'язань, а також подбати про захист українців і довкілля.

За словами міністра захисту довкілля та природних ресурсів Р. Стрільця, Закон є базисом для побудови національної системи управління хімічними речовинами за європейським зразком. Він створює підґрунтя для подальших кроків у цій сфері – імплементатії технічних регламентів ЄС – CLP та REACH. Щодо імплементатії норм останнього, Міндовкілля вже розробило

Технічний регламент щодо безпечності хімічної продукції, який найближчим часом буде подано на розгляд уряду. Документ передбачає обов'язкову реєстрацію всіх хімічних речовин

(Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-vprovadzhuie-ievropeiske-rehuliuвання-obihu-khimichnykh-rechovyn-ta-produktsii-natsionalnomu-rynku>). – 2024. – 10.05).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

І. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Новий закон про мобілізацію: оцінки експертів

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних сил України та інших військових формувань мобілізація в Україні триває в безперервному режимі третій рік (Верховна Рада України кожні три місяці продовжує термін дії Указу Президента України «Про загальну мобілізацію» № 65/2022 від 24 лютого 2022 р.).

Під поняттям «загальна мобілізація» розуміють систему швидкого доукомплектування Збройних сил України, яка діє одночасно по всій території України. Цей механізм дає змогу збільшити кількість військових для ведення оборони країни, а також створити резерв громадян, готових служити в армії у разі необхідності.

Від початку повномасштабного російського вторгнення, зазначають українські експерти, за рахунок мобілізації кількість військових з 350–400 тис. збільшилася в 2–2,5 рази. Але резерв людей, які хотіли добровільно доєднатися до сил оборони України, за

словами військового експерта М. Белєскова, вичерпався.

Наразі здатність держави чинити організований спротив пов'язана з мобілізацією.

У грудні 2023 р. Президент України В. Зеленський повідомив, що військове командування має намір мобілізувати до 500 тис. українців. Натомість на початку 2024 р. вже новий Головнокомандувач ЗСУ О. Сирський в інтерв'ю «Укрінформу» заявив, що завдяки перерозподілу навантаження між окремими частинами та підрозділами сил оборони України і проведення огляду можливостей українського війська вдалося «суттєво зменшити» потреби в мобілізації резервістів.

За даними дослідження видання Texty.org.ua, в Україні є ще 5 млн чоловіків, яких можна призвати під час мобілізації. При підрахунках аналітики спиралися на те, що до повномасштабного вторгнення в Україні проживало трохи менше 10,5 млн чоловіків віком від 18 до 59 років (без урахування окупованих Криму та Донбасу). Зазначається, що в розрахунках закладено значну похибку, оскільки останній перепис населення проводився ще 2001 р.

Джерело інформації: <https://texty.org.ua/projects/111874/mobilizacijnyj-rezerv/>

На замовлення Texty.org.ua дослідницька агенція Info Sapiens провела соціологічне опитування «Мобілізація: що відлякує і що мотивує», щоб зрозуміти, чи готові українські чоловіки мобілізуватися і далі та які страхи заважають це робити.

Загалом 35 % чоловіків серед тих, хто не має броні та ще не служить, так чи інакше готові мобілізуватися. Цікаво, що помста є значною мотивацією. Половина опитаних декларує готовність служити, якщо надійде повістка.

Серед причин, які можуть відштовхувати людей від мобілізації, крім очевидної необхідності ризикувати своїм життям і здоров'ям та невизначеності строків служби також називають недостатнє матеріальне забезпечення, відсутність належного навчання та ймовірність потрапити до «поганого» командира.

Абсолютна більшість українців погоджується з необхідністю мобілізації, і лише 30 % вважає, що в суспільстві підтримують тих, хто прагне уникнути служби. Важливо і те, що ухиляння від мобілізації засуджується суспільством. Про це свідчить те, що більшість респондентів не погоджуються, що в суспільстві підтримують людей, які ухиляються або ховаються від мобілізації.

Ще одне дослідження було проведено Соціологічною групою «Рейтинг» на

замовлення Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту. Як свідчать його результати, на запитання про своє ставлення до мобілізації найбільша частина опитаних (36 %) назвали рівень мобілізації недостатнім. Деяко менше третини (30 %) вважають теперішній рівень мобілізації оптимальним. Трохи менше чверті (19 %) заявили, що він є занадто високим, і ще 15 % не змогли відповісти на це питання.

На запитання, чому, на їхню думку, люди не хочуть мобілізуватися до ЗСУ, найбільш популярною відповіддю стала «страх смерті, інвалідності, полону, невизначеності», на другому місці – варіант «несправедлива мобілізація», а на третьому – «брак техніки, амуніції та зброї».

Обидва дослідження проводилися у лютому 2024 р., і їхні результати майже збігаються, що відображає настрої в українському суспільстві.

Загалом, з 2023 р. Україна стикається з критичними викликами у сфері мобілізації, що вимагають невідкладних змін. Зокрема, українське законодавство про мобілізацію роками не оновлювалося, тому практично не адаптоване до викликів воєнного часу. Крім цього, через недосконалу систему військового обліку ТЦК не мали вичерпної інформації про військовозобов'язаних, які всупереч вимогам законодавства не ставали на військовий облік.

За таких умов влітку 2023 р. розпочалася робота над комплексним законом, який міг би вдосконалити мобілізаційні процеси.

11 квітня 2024 р. Верховна Рада України прийняла у другому читанні і в цілому законопроект № 10449 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», яким удосконалено процедури проведення заходів мобілізації, військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, соціального захисту військовослужбовців, а також окремі питання проходження військової служби для покращення якості підбору особового складу під час доукомплектування бойових підрозділів для відсічі збройної агресії Російської Федерації.

Для цього Законом внесені зміни до Кодексу законів про працю України, Кодексу адміністративного судочинства та законів України: «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про військово-цивільні адміністрації», «Про правовий режим воєнного стану», «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про виконавче провадження».

Як зауважив член парламентського Комітету з питань нацбезпеки, оборони і розвідки Ф. Веніславський, головна мета ухваленого Закону – це облік усіх військовозобов'язаних і оновлення їхніх даних, щоб держава чітко розуміла, хто може бути мобілізований, хто має право на відстрочку від призову, а хто є заброньованим.

Тому документ, серед іншого, передбачає, що:

– Чоловіки у віці 18–60 років зобов'язані протягом 60 днів оновити свої облікові дані у військкоматі, Центрі надання адмінпослуг (ЦНАП) або в електронному кабінеті призовника.

– Військовозобов'язані на час дії воєнного стану повинні постійно мати при собі військово-обліковий документ та пред'являти їх на вимогу поліції чи працівників ТЦК.

– Без військово-облікових документів можуть обмежити консульські послуги для чоловіків від 18 до 60 років.

– Визнані обмежено придатними зобов'язані будуть повторно пройти переогляд протягом 12 місяців. Ті, хто отримав 2–3 групу інвалідності після 24 лютого 2022 р. (окрім військовослужбовців) підлягають повторному медичному огляду для визначення придатності до служби.

– І опікуни, і усиновлювачі тепер мають право на відстрочку і на звільнення з військової служби.

– Військовослужбовці в разі укладення першого контракту мають право на компенсацію 50 % від першого внеску за кредитом, забезпеченим предметом іпотеки.

– Військовослужбовцям, їхнім дружинам (чоловікам) не нараховуватимуться проценти за користування кредитом, штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед банками та іншими організаціями, винятки становитимуть кредити на автомобілі та нерухомість.

– Місцеві державні органи зобов'язані сприяти мобілізації.

– Замість строкової служби в Україні буде запроваджено базову військову службу для громадян від 18 до 25 років (для чоловіків – обов'язково, для жінок – добровільно). Період проходження служби можна буде обрати самостійно до 24 років. Базова військова служба в мирний час триватиме до п'яти місяців, у військовий – до трьох місяців.

Крім того, з 1 вересня 2025 р. в установах професійної вищої та вищої освіти, військових вишах та військових навчальних підрозділах вишів з'явиться нова навчальна дисципліна – базова загальновійськова підготовка (для чоловіків – обов'язково, для жінок – добровільно).

Особи, які не пройшли військову службу чи базову військову підготовку, не зможуть працювати на державній службі, в прокуратурі чи поліції (виняток для тих, хто непридатний).

Також чітко врегульовується питання мобілізації жінок. Тому якщо жінка не є військовозобов'язаною і не має військово-облікової спеціальності, то мобілізуватися вона може лише за власним бажанням.

Громадяни, які перебувають на військовому обліку, можуть в добровільному порядку зареєструвати свій електронний кабінет. Е-кабінет військовозобов'язаного – це мобільний застосунок. У ньому можна буде онлайн оновити дані військовозобов'язаного, які туди будуть підтягуватися з «Оберегу» – електронного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів. Загалом у цьому реєстрі міститься 33 пункти персональних даних кожного чоловіка призовного віку, проте, зараз, в основному, йдеться про оновлення та уточнення трьох з них – адреси проживання, номера телефону та електронної пошти.

Ухилянтів можуть обмежити у праві керування авто за рішенням суду.

Вилучити транспортний засіб може ТЦК, СБУ чи ГУР на підставі рішень місцевих

державних адміністрацій. Якщо на людину записаний один транспортний засіб, його не заберуть. Здебільшого йдеться про вантажні автомобілі, які підходять для перевезення боєприпасів чи особового складу, а також про спеціальну техніку, яка може працювати в умовах бездоріжжя

Слід зазначити, що з документа прибрали норму про демобілізацію військових після 36 місяців служби. Це було зроблено на прохання голови Міноборони Р. Умерова та Головнокомандувача Збройних Сил України О. Сирського. Як пояснив Ф. Веніславський, законопроект про демобілізацію уряд подаватиме окремо, на це є вісім місяців.

За новим Законом право на демобілізацію залишилося в людей з інвалідністю. Крім того, передбачена демобілізація у зв'язку зі звільненням із полону (якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу). Звільненим із полону також гарантують дев'яносто днів відпустки.

Джерело інформації:

<https://www.slovoidilo.ua/2024/04/11/infografika/bezpeka/mobilizacziya-ukrayini-holovne-ixvalenoho-zakonoprojektu>

У свою чергу, Міністерство оборони України на своєму сайті опублікувало інфографіку про новації у новому Законі, які стосуються як військовослужбовців, так і цивільних громадян України (URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2024/04/24/zakon-pro-mobilizacziyu-yaki-zmini-uhvaliv-parlament/>).

Закон набуде чинності 18 травня 2024 р. Під час перехідного періоду уряд повинен:

– протягом місяця переглянути порядок бронювання військовозобов'язаних та ухвалити нові нормативно-правові акти, а також забезпечити роботу при ЦНАП (Центр надання адміністративних послуг) і центрах зайнятості рекрутерів для війська;

– протягом двох місяців забезпечити створення і функціонування електронного кабінету військовозобов'язаного.

Через три місяці після опублікування закону набуде чинності норма про фіксацію на фото або відео перевірки документів представником ТЦК або поліцейським.

Президент України В. Зеленський заявив, що схвалений Верховною Радою України закон про мобілізацію допоможе військовому керівництву.

Загалом, в українському суспільстві неоднозначно оцінюють новий закон про мобілізацію та наслідки його ухвалення. Його прихильники переконані, що документ допоможе вирішити відразу майже всі проблеми української армії.

Так, Уповноважений ВРУ з прав людини Д. Лубінець назвав мобілізаційний закон «найкращим варіантом, на який можна було розраховувати під час війни», а процедура мобілізації, яка прописана у законі, має вигляд «максимально демократичної».

Член Комітету ВР з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Т. Циба вважає, що закон про мобілізацію априорі не може бути популярним, адже це – питання виживання, виживання України і українців. Будь-які закони – це компроміс, і цей закон – теж результат компромісу, наголосила народний депутат.

Цей закон потрібно було приймати позавчора, переконаний очільник аналітичного центру «Форум» В. Димов. Законодавці стали заручниками суспільно-політичних процесів, і такий потрібний закон відкладався аж вісім місяців. Проте позитивною інформацією і для партнерів, від яких чекаємо зброю, і для армії є те, що закон все ж запускає мобілізаційний процес, додав політолог.

Військовий експерт М. Белесков також наголошує, що мобілізація потрібна не лише для посилення війська, а і як засіб переконання партнерів у тому, що Україна буде продовжувати боротьбу.

На думку речника Міноборони Д. Лазуткіна, після ухвалення закону мобілізація в Україні стане ефективнішою, оскільки покращиться облік військовозобов'язаних, буде розуміння, хто є заброньованим, хто може бути мобілізованим і в майбутньому – хто може покращити своєю

присутністю обороноздатність країни. Також, за його словами, це зменшить навантаження на тих, хто тримає фронт зараз, забезпечить ротацію і відпочинок цих людей, війська потребують поповнення, пояснив речник Міністерство оборони України.

Посилити мобілізацію вже давно вимагають українські військові. Так, екскомандувач Десантно-штурмових військ України, полковник запасу ЗСУ та військовий експерт І. Якубець вважає ухвалення закону свідченням того, що «українська влада нарешті усвідомила: якщо йдеться про подальше існування країни, то тут вже не до популізму». За його словами, ЗСУ зараз потребують якнайшвидшої доукомплектації, адже мобілізовані новобранці не готуються до служби за кілька тижнів. Експерт вказує на те, що підготовка тих, кого завдяки новим законам буде мобілізовано, може тривати від трьох до шести місяців, а підсилення бойові підрозділи потребують вже зараз.

Командувач Об'єднаних сил ЗСУ генерал Ю. Содоля також переконаний, що активізацію призову насамперед вимагає ситуація на фронті та кадровий голод в українській армії.

Одним з позитивних нововведень нового закону, переконані експерти, є зниження граничного віку мобілізованих з 27 до 25 років. Це, на їхню думку, допоможе ЗСУ дещо омолодитися, що позитивно вплине на обороноздатність країни. Усі ці законодавчі ініціативи мають призвести до поступового, більш якісного укомплектування ЗСУ, зауважує голова Українського центру безпеки та співпраці С. Кузан. За його словами, граничний мобілізаційний вік ще буде знижуватися, бо це логіка війни і те, чого від України вимагають міжнародні партнери.

І. Якубець теж прогнозує, що подальші агресивні дії Російської Федерації потребуватимуть від України ще більш непопулярних кроків і подальшого зниження граничного віку мобілізованих, можливо, аж до 21 року. «Найкращими воїнами вважається молодь з 21 до 35 років. Це найбільш боєздатна категорія військовослужбовців, яка може працювати на всіх напрямках і у всіх родах військ ЗСУ», – зазначив військовий експерт.

Раніше ветеран АТО Т. Чмут заявляв, що мобілізація в Україні має відбуватися з 20 років.

При цьому юрист LCF Law Group, член Асоціації правників України В. Романчук вважає остаточне визначення мобілізаційного віку, і те, що мобілізація до 25 років тепер лише за власним бажанням, позитивним моментом закону про мобілізацію.

Водночас заступник директора Інституту демографії та соціальних досліджень імені Михайла Птухи О. Гладун застерігає, що покоління здорових чоловіків віком до 30 років наразі найменше за всю історію незалежності України. Отже, зниження призовного віку для чоловіків з 27 до 25 років може ще більше зменшити це покоління.

Разом з тим, призовний вік в Україні з 25 років залишається високим у порівнянні з іншими європейськими країнами та, зокрема, США, де чоловіки можуть бути призвані до армії з 18 років.

За новим законом цивільні громадяни будуть проходити базову військову службу, яка має стати альтернативою строковій службі. Те, що українці матимуть навички тактичної медицини та поведження зі зброєю, на думку експертів, є досить позитивним моментом в умовах війни та постійних загроз з боку ворога. Проте, на думку В. Романчука, не зрозуміло, чи буде обов'язковою базова військова служба для жінок медичного фаху та для жінок-кандидатів на посаду прокурора. Якщо ні – то чи не є це порушенням принципу рівності.

Позитивно оцінюють експерти впровадження електронного кабінету призовника, де військовозобов'язані будуть мати право актуалізувати свої дані. При цьому, взявши до уваги низьку цифровізацію частини населення України, законодавці зробили це необов'язковим моментом.

На думку члена Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки О. Федієнка, запровадження електронних кабінетів дозволить ефективно налагодити саме рекрутингову схему залучення військовозобов'язаних до несення військової служби.

Слід зазначити, що незважаючи на позитивні очікування від прийняття закону

про мобілізацію, частина експертів та фахівців вважають, що не варто плекати завищених очікувань до цього документа.

Україна у питанні закону про мобілізацію втратила дуже багато часу, насправді його треба було прийняти ще на самому початку повномасштабного вторгнення. Таку думку висловив майор ЗСУ, заступник командира третьої ОШБ ЗСУ Р. Кудряшов. Він зазначив, що всі прийняті зараз заходи не збільшать мобілізацію на 100 % і не покажуть результат одномоментно, наразі це лише вибудування певної концепції.

Член парламентського Комітету з питань нацбезпеки С. Рахманін теж переконаний, що ухвалений закон про мобілізацію не вплине на темпи проведення мобілізації, оскільки цей Закон у першу чергу не про додаткове збільшення кількості мобілізованих, а про посилення правил військового обліку для українських призовників.

Американський генерал-майор у відставці Д. Грандж вважає, що Україні необхідно мобілізувати близько півмільйона людей, але важливо їх навчити воювати, провести для них дуже ґрунтовні навчання. Адже, якщо не підготувати новобранців, підкреслив він, проблеми будуть на всіх етапах бойових завдань, а заповнювати прогалини погано навченими солдатами – це злочин. Крім цього, дуже важливо, на його думку, раціонально використовувати наявні таланти та адаптувати їх до навичок, які необхідні у війську.

На думку фахівців, у змінах до закону про мобілізацію не конкретизована норма про сприяння місцевою владою мобілізації. Станом на зараз не відомо, який конкретно функціонал буде додатково покладений на місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування щодо мобілізації, зазначив юрист-волонтер гарячої лінії Асоціації правників України з питань, пов'язаних з військовою агресією, її наслідками та воєнним станом, адвокат АО ЮК АРЕС Є. Промський.

Вірогідно, сприяння мобілізації з боку даних органів влади полягатиме в організаційному та матеріально-технічному забезпеченні відповідних процесів, пояснює юрист

В. Романчук. І це, на його думку, може створювати корупційні ризики, оскільки ці органи зможуть через випадкові чинники втручатися у процеси забезпечення прибуття громадян до ТЦК. Тому ця норма потребує доопрацювання, вважає В. Романчук.

Також певні корупційні ризики можуть бути і через відсутність відповідальності для представників ТЦК за ненаправлення заяви до суду через неявку військовозобов'язаного, стверджує керівниця напряму національної аналітики Центру спільних дій О. Заболотна.

Вона стверджує, що ухвалений закон має декілька слабких сторін. Зокрема – і соціальний захист. Дуже добре, що є бажання дати все можливе людям, які на фронті, але у будь-якої держави є стеля її ресурсу, і в нашому випадку ця стеля геть низька, зазначила експерт. Обіцяти гроші, коли їх немає, означає обманювати людей, підкреслила О. Заболотна. Значно дієвішими були б кроки з вирішення вже наявних проблем у війську, підвищення рівня підготовки, покращення умов тощо, підкреслила вона.

Загалом, на думку О. Заболотної, закон написаний абсолютно без розуміння того, що відбувається в армії та публічному управлінні, тож він став просто спробою латання дірок в авральному режимі, і тому мети – налагодити мобілізацію – він не досягне.

Дійсно, з метою мотивувати вже діючих військових і цивільних, щоб вони мобілізувалися, вводять додаткові винагороди й виплати. Але, як це буде працювати на практиці – невідомо. За словами голови Комітету з питань бюджету ВРУ Р. Підласої, щоб мобілізувати 400–500 тис. людей, Україні знадобиться 700 млрд грн. З них приблизно 300 млрд потрібні на нових мобілізованих, а ще 400 млрд – на техніку і зброю. Це, за словами депутата, майже 22 % всіх видатків бюджету на 2024 рік. І проблема в тому, каже економіст Ю. Гайдай, що в держави наразі додаткових грошей немає. Якщо далі збільшувати видатки і не мати нових джерел фінансування, це призведе до емісії гривні.

Виконавчий директор Економічного дискусійного клубу О. Пендзин також переконаний, що нова хвиля мобілізації

коштуватиме Україні великих грошей, адже один мобілізований у рік обходиться державному бюджету України в 1 млн 300 тис. грн, якщо рахувати на всіх мобілізованих – це 1 трлн 700 млрд грн на рік.

У процесі послідовної мобілізації до 500 тис. осіб протягом наступних півтора роки для поповнення та ротації діючих підрозділів та створення нових дуже важливо не поставити під загрозу функціонування української економіки, яка отримала потужний удар з початку збройної агресії, наголошує генеральний директор Advanter Group А. Длігач. Державі необхідно знайти 30 млрд дол. щорічно для покриття дефіциту бюджету і передбачити додаткові витрати на мобілізацію та мотивацію війська. За словами А. Длігача, дуже важливо знайти баланс між економічними та безпековими аспектами, який дозволить залучити до війська необхідну кількість людей, не зупинити роботу бізнесу та збільшити дохід бюджету.

Фінансування ЗСУ відбувається з державного бюджету майже повністю за рахунок наших податків. Зростання економіки – зростання спроможності держави утримувати і розвивати збройні сили.

За підрахунками Advanter Group, мобілізація 25 % працівників може призвести до втрати половини обороту українського бізнесу. Це відповідно відіб'ється на надходженнях до державного бюджету.

Зараз пропонують призвати за наступні півтора–два роки ще 10 % чоловіків до 10 % вже призваних раніше – мова йде про працюючих в «білому бізнесі». За моделюванням Advanter Group, мобілізація більше 15 % чоловіків працюючих у «білому» бізнесі, які можуть підлягати призову, може призвести до економічної катастрофи. За підрахунками компанії, максимальна «стеля» на яку країна може вийти зараз – це 230 тис. додатково мобілізованих чоловіків. Далі почнеться просто масове закриття українських підприємств.

Згідно з опитуванням, 45,5 % підприємств вже виявили труднощі в заміщенні мобілізованих працівників, в той час як лише близько 13 % можуть здійснити таку заміну протягом одного місяця.

Це ставить перед урядом задачу побудувати механізм мобілізації і бронювання персоналу таким чином, щоб знизити негативний вплив на економічну активність у країні. Фактично, уряд має мобілізувати додаткові 10 %, але при цьому захистити бронюванням ключові позиції, а це від 30 до 50 % працюючих у білу чоловіків.

За даними дослідження на українському ринку праці посилюється тінізація у зв'язку з державними намірами жорсткої мобілізації. Через побоювання мобілізації 14,6% працівників українських підприємств вже звільнилися. При цьому розповсюджується і пожевляється неофіційне працевлаштування, зокрема, через вимогу реєстрації чоловіків у військоматах для офіційного працевлаштування (дослідження Advanter Group, опитування бізнесу, січень 2024 р.).

Рівень тіньової зайнятості вже зараз може становити понад 20 % від загальної кількості працюючого населення, що насамперед призводить до втрат держбюджету.

Процес бронювання може стати суттєвим фактором детінізації української економіки. На думку генерального директора Advanter Group, треба шукати інші підходи до мобілізаційних процесів – іншу модель мобілізації, наприклад, через рекрутинг та оптимізацію силових структур.

Голова Адвокатського об'єднання «Кравець і Партнери», адвокат Р. Кравець також переконаний, прийняття Закону про мобілізацію заподіє максимальну шкоду економіці країни. Представники місцевої влади мають зберігати робочі місця для сплати податків.

Дійсно, для забезпечення потреб фронту потрібно вибудувати міцну економіку, впевнений і голова фермерського господарства «Аделаїда», депутат Херсонської обласної ради С. Рибалко. Але, на його думку, для цього потрібно запроваджувати нормальну процедуру бронювання, під мобілізацію потрапляють, перш за все, чоловіки, які легально працюють на підприємствах аграрної галузі. І це – загроза для аграрної сфери.

Ще в експертному середовищі розкритикували звістку про припинення консульських послуг чоловікам (МЗС України

наказало всім дипломатичним установам від 23 квітня 2024 р. тимчасово припинити надання послуг чоловікам призовного віку, окрім оформлення документів для повернення до України). Тимчасове припинення надання консульських послуг за кордоном чоловікам призовного віку є помилковим рішенням. Воно не вирішить проблему мобілізації, але може мати дуже негативні наслідки для держави. Таку думку висловив фінансовий експерт і блогер С. Фурса. Він певен, що такі дії не змусять жодного чоловіка, який обрав бути за кордоном під час війни, повернутися в Україну. В Україні – величезна демографічна проблема, тому вкрай важливо, щоб максимальна кількість людей, що виїхала за кордон через війну, в тому числі чоловіків, повернулась. У чоловіків, що в Україні, теж відсутнє бажання мобілізуватись. С. Фурса звернув увагу на небезпеку розколу в українському суспільстві (хто воював, хто – ні), особливо після війни.

Виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини О. Павліченко у коментарі щодо тимчасового призупинення консульських дій стосовно громадян України призовного віку за кордоном назвав це «перевищенням повноважень» української влади. Примусити у такий спосіб повернутися в Україну осіб чоловічої статі, які перебувають за кордоном, щоб вони збільшили мобілізаційний резерв – це чистий самообман і ілюзія. Іншого сенсу, крім погіршення імені України за кордоном, не буде, переконаний О. Павліченко.

Експерт з митних питань, партнер юридичної компанії Delta International Services Р. Зелді вважає, що на готовність мобілізуватися значно більше впливають внутрішні проблеми у Збройних силах, ніж уявляє собі військово-політичне керівництво країни. Зокрема, штучно створена різниця між мобілізованими та контрактниками. Так, новий закон про мобілізацію пропонує привілеї у виборі підрозділу виключно для контрактників, чим підриває всю суть рекрутингової кампанії, що матиме негативний вплив на підрозділи, які розраховують на поповнення власними зусиллями. Окрім того, в контрактників уже є фінансові стимули у вигляді «підйомних»,

тоді як мобілізовані не отримують таких мотиваційних пакетів попри відсутність відмінностей у виконанні бойових завдань.

Ще одним із найдискусійніших аспектів фінансової політики є відчутна різниця у виплатах між тими, хто виконує бойові завдання на передовій, та особовим складом, залученим до виконання логістичних і підтримувальних функцій у тилу. На передовій військовослужбовці стикаються з безпосереднім ризиком для життя та здоров'я, що об'єктивно вимагає адекватних виплат як форми визнання цих ризиків. Водночас, фахівці в тилу, від технічних спеціалістів до діловодів, забезпечують критично важливу підтримку, яка дає змогу підрозділам на передовій ефективно функціонувати. Наявна наразі різниця у виплатах і постійний пошук «резервів» у вигляді тих, хто «не брав безпосередньої участі у бойових діях», створює враження недооцінки діяльності тих, хто працює в тилу, попри їхній значний внесок у загальний успіх оборонних операцій.

До речі, О. Сирський також переконаний, що не можна недооцінювати значення ефективності тилових підрозділів. У всіх арміях світу є особовий склад, який не бере участі у бойових діях, але забезпечує бойові підрозділи. Ідеться про систему забезпечення військ продовольством і боєприпасами, про ремонтні підрозділи, про медичні заклади та про багато іншого. Ці люди роблять свій внесок у ефективність бойових дій, зазначив Головнокомандувач.

Проблеми, що турбують ЗСУ, мають стати предметом прискіпливої уваги на найвищому військово-політичному рівні. Вони безпосередньо впливають на здатність залучати новий особовий склад, як через мобілізацію, так і через рекрутинг, і тому гостро потребують ефективних рішень, впевнений експерт Р. Зелді. Він підкреслив, конституційні обов'язки є не лише в українських чоловіків, зобов'язання уряду перед захисниками нації є не менш важливими, але значно менш визнаними в публічному просторі.

Експерти також переконані, що на тлі нового закону про мобілізацію ТЦК, ймовірно, не

впоруються з оновленням даних усіх чоловіків, які стоять на військовому обліку. За даними Міністерства оборони, в Україні нині працює 178 ТЦК. Якщо ЦНАП й електронний кабінет не запрацюють, ТЦК мають обслужити приблизно 7 млн 904 тис. чоловіків. Зрозуміло, що навіть за умови роботи без вихідних, ТЦК не зможуть прийняти всіх військовозобов'язаних чоловіків. Тут ще варто додати, що державні установи, в тому числі ТЦК та ЦНАП, під час повітряної тривоги припиняють прийом громадян.

Наразі, Міністерство оборони, за словами заступниці міністра оборони з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації К. Черногоренко, обіцяє «найближчим часом» впровадити так звану електронну чергу для відвідування ТЦК. Вона також повідомила, що електронний кабінет військовозобов'язаного запрацює 18 травня 2024 р. і за наявності застосунку не буде необхідності відвідувати ТЦК особисто.

Як вже зазначалося, Закон про мобілізацію ухвалили без норми про демобілізацію, що викликало невдоволення та багато запитань у суспільства та військових, для яких прибрали чіткі терміни звільнення з військової служби. Серед думок – демобілізація потрібна, тому що військові втомилися і їм потрібна заміна. Натомість, більшість військових і експертів переконані, що демобілізація неможлива в умовах війни, адже в українській армії недостатньо навчених кадрів для проведення ротатії чи демобілізації.

Як зауважив юрист В. Романчук, позицію Головнокомандувача, що демобілізація істотно знизить обороноздатність України та потенціал ЗСУ, можна зрозуміти. З іншого боку, каже юрист, люди, які воюють 36 місяців і більше, перебувають вже на межі своїх можливостей.

Член Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки О. Федієнко також розуміє потребу звільнити людей. Але, разом з тим переконаний, що зняти з фронту найефективніших, значить фактично здати країну. Спочатку слід демобілізувати людей, навчити їх, наголосив народний депутат.

Демобілізація в гарячій фазі війни – це не можливо, вважає військовий аналітик

П. Черник. Закон про мобілізацію покликаний наситити Збройні сили молодим поколінням і відповідно ротаційним ресурсом, адже для того, щоб демобілізувати людину треба його кимось замінити, наголосив полковник ЗСУ П. Черник.

Головний сержант 93-ї окремої ОМБр «Холодний Яр» І. Буряк, який перебуває на нулі, та бойова медикня В. Ткач, яка лікує поранених військових вже 10 років, у проєкті Суспільного «Думка» також наголосили на необхідності у першу чергу мобілізувати необхідну кількість чоловіків, навчити їх, а вже потім проводити демобілізацію.

У свою чергу, командир 93-ї ОМБр «Холодний Яр», полковник П. Паліса заявив, що він проти демобілізації до кінця війни. За його словами, ситуацію з фізичною і моральною втомою військовослужбовців, які вже у війську, може покращити залучення до лав Сил оборони більшої кількості людей, що дасть можливість частіше проводити ротації, з більшою періодичністю відновлювати боєздатність підрозділів, і таким чином зменшити їхній час перебування на передньому краї. А в командирів буде можливість більше часу приділити тренуванням і впровадженням тих моделей бою, які зараз актуальні, наголосив він.

Політолог В. Фесенко також вважає, що говорити про демобілізацію передчасно, оскільки Україна зараз на порозі ескалації війни з боку Росії. Про це він сказав в ефірі телемарафону «Єдині новини».

Законопроект про демобілізацію вже в роботі, і протягом найближчих місяців з'явиться версія, яка потрапить до парламенту, зазначив речник Міністерства оборони Д. Лазуткін. Цей проєкт закону буде присвячений питанням демобілізації та ротації, у ньому хочуть врахувати всі загрози та ризики, з якими може зіткнутися фронт. Речник наголосив, що замінити людей, які мають бойовий досвід, треба підготовленими бійцями.

Попри всі спірні моменти у мобілізаційному Законі полковник ЗСУ П. Черник запевняє, що Закон необхідно було прийняти і поступово він буде покращуватись. За його словами, 30

років ніхто не готувався до війни і відповідно не розроблялося комплексне законодавство під такі умови, включно з мобілізаційним законодавством, тому, не може одразу з'явитися якісний, досконалий і справедливий Закон.

У будь-якому разі, переконані і експерти, і військові, ухвалений Закон про мобілізацію формально посилює правила військового обліку, посилює санкції проти «ухилянтів» та конкретизує положення про відстрочку від мобілізації (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: сайт «Еспресо» (<https://espresso.tv/mobilizatsiya-2024-chi-bude-posilena-ta-shcho-ochikuvati>); <https://espresso.tv/viy-na-z-rosiyeyu-mi-duzhe-bagato-chasu-vtratali-mayor-zsu-kudryashov-shchodo-zakonu-pro-mobilizatsiyu>); сайт Голос Америки (<https://www.holosameryku.com/a/mobilizatsiya-ukrajina/7417592.html>); вебсайт «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3845632-oleksandr-sirskij-golovnovnokomanduvac-zsu.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3851325-zakon-pro-mobilizaciu-prijnato-do-nogo-e-pretenzii-ale-vin-pidsilit-zsu.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3853082-lubinec-pro-mobilizacijnij-zakon-najkrasij-variant-na-akij-mi-mogli-spodivatisa.html>); видання Texty.org.ua (<https://texty.org.ua/projects/111874/mobilizacijnyj-rezerv/>); <https://texty.org.ua/articles/112269/tck-jmovirno-ne-vstyhnut-onovyty-dani-vsih-cholovikiv-za-60-dniv/>); https://texty.org.ua/articles/111848/mobilizaciya-sho-vidlyakuye-i-sho-motyvuje-opytuvannya-info-sapiens-na-zamovlennya-textyorgua/?src=read_next&from=112269); вебпортал «Слово і Діло» (<https://www.slovoidilo.ua/2024/04/11/infografika/bezpeka/mobilizacziya-ukrayini-holovne-uxvalenoho-zakonoprojektu>); <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/10/novyna/bezpeka/minoborony-prokomentuvaly-vyklyuchennya-pytannya-demobilizacziyi-uryadovoho-zakonoprojektu>); сайт Соціологічної групи «Рейтинг» (https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/ukr_february_2024_national_survey_public.pdf); офіційний вебпортал парламенту України (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/248328>.*

html); вебпортал медіакорпорації «Радіо Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org/a/zakonoprojekt-pro-mobilizatsiyu-ukhvalenyu-v-tsilomu-peredbachaye/32900113.html>); <https://www.radiosvoboda.org/a/mobilyatsia-ukrayina-viyna-ssha-general/32906380.html>); офіційний вебсайт Міністерства оборони України (<https://www.mil.gov.ua/news/2024/04/24/zakon-pro-mobilizacziyu-yaki-zmini-uhvaliv-parlament/>); вебсайт німецької міжнародної телерадіокомпанії Deutsche Welle (<https://www.dw.com/uk/mobilizacia-z-25-rokiv-vik-prizovu-v-ukraini-znizat-se/a-68743967>); сайт «Бессарабія INFORM» (<https://bessarabiainform.com/2024/04/zakon-pro-mobilizatsiyu-detalno-pro-novovvedennya/>); сайт Факти (<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240412-povistky-oblik-polozhennya-shhodo-zasudzhennyh-ta-sankcziyi-shhodo-uhylyantiv-golovne-z-zakonu-pro-mobilizacziyu/>); <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240413-demobilizacziyata-zvilnennya-zi-sluzhby-yaki-zminy-perezbacheni-v-novomu-zakoni-10449/>); сайт Українська правда (<https://lifepravda.com.ua/society/demografichna-krizachomu-v-ukrajini-malo-cholovikiv-vikom-do-30-rokiv-301015/>); <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/04/15/7451276/>); відеохостинг YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=yVbIr33iJwc>); <https://www.youtube.com/watch?v=yрYxk3gEUig>); сайт UAZMI (<https://uazmi.org/news/post/566108a4275818bc60cc64a5d441b548>); сайт «Бабель» (<https://babel.ua/texts/106361-iz-zakonom-pro-mobilizaciyu-nibi-vse-zrozumilochi-ni-naspravdi-ni-yak-pozbavlyatimut-vodiyskih-posvidchen-chi-zmozhe-policiyanasilno-dostavlyati-v-tck-poyasnyuyemo-z-ekspertami-y-avtorami-dokumenta>); сайт Громадського радіо (<https://hromadske.radio/news/2024/04/14/odyn-mobilizovanyu-obkhodytsia-derzhavnomu-biudzhetu-v-1-mln-300-tysiach-hrn-na-rik-pendzyn>); сайт Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/15/711234/>); сайт «Телеканал I-UA.tv» (<https://i-ua.tv/politics/85232-zakonoprojekt-pro-mobilizatsiiu-treba-vidkhylyty-rostyslavkravets>); соціальна мережа Facebook (<https://is.gd/EJnVVx>); вебпортал «СУСПІЛЬНЕ/Новину» (<https://suspilne.media/730623-ukrainska-gelsinska-spilka-pro-prizupinennaprijomu-gromadan-prizovnogo-viku-zakordonom-samoobman-ta-iluzia-vladi/>); <https://suspilne.media/724001-demobilizacia-ak-vijskovi-reaguut-na-ii-viklucenna-iz-zakonu-suspilne-dumka/>); <https://suspilne.media/731543-komandir-93-i-brigadi-palisaa-proti-demobilizacii-do-zaversenna-vijni/>); вебсайт ZN.UA (<https://zn.ua/ukr/war/viklik-mobilizatsiji-2024-vimahajemo-novohopidkrodu-do-virishennja-starikh-problem.html>); портал «Диалог.UA» (https://www.dialog.ua/ukr/opinion/289646_1707342395).

Л. Чернявська, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Шляхи наукового забезпечення законотворчого процесу в Україні: законодавчі новації та фахові напрацювання

Сучасний стан правового життя України свідчить про процеси зростання як наукового, так і суто практичного інтересу до питань організації якісних процедур створення та застосування правових актів.

Як відомо, одним із джерел висвітлення стану вивчення проблем правотворчої діяльності, надання висновків та рекомендацій, виступають дисертаційні дослідження. Відтак

Закон України «Про правотворчу діяльність», ухвалений минулого року, передбачає, серед іншого, моніторинг наукових результатів у захищених дисертаціях, що можуть бути враховані у правотворчій діяльності. Порядок такого моніторингу Кабінет Міністрів України затвердив відповідною постановою у лютому 2024 р. Водночас Постанова Уряду набирає чинності одночасно із введенням у дію Закону

України «Про правотворчу діяльність». Тобто, точна дата невідома, адже Закон вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Затверджений Порядок визначає процедуру здійснення моніторингу наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права для подальшого врахування у правотворчій діяльності таких наукових результатів.

Моніторинг здійснює Міністерство освіти і науки.

Дія Порядку не поширюється на наукові результати в дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права, захищених до набрання чинності постановою № 152.

Моніторинг передбачає збір наукових результатів, узагальнення висновків та рекомендацій, відображених у дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права.

Моніторингу підлягають наукові результати:

- у захищених дисертаціях на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право»;
- у захищених дисертаціях / наукових доповідях на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Моніторинг наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня доктора філософії здійснюється на підставі інформації, розміщеної закладами вищої освіти (науковими установами) в інформаційній системі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Моніторинг наукових результатів у дисертаціях / наукових доповідях, захищених на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, здійснюється за участю експертної ради МОН з питань атестації наукових кадрів, до повноважень якої віднесено проведення експертизи докторських дисертацій з юридичних наук.

Наукові результати докторських дисертацій відбираються після набрання чинності наказом МОН про затвердження рішення спеціалізованої вченої ради.

МОН узагальнює наукові результати і щокварталу надсилає у знеособленому вигляді

інформацію про такі результати до Мін'юсту для їх врахування у правотворчій діяльності.

Передбачається, що моніторинг наукових результатів у сфері права покращить науково-методичне забезпечення законотворчого процесу в Україні. Наукове забезпечення законотворчого процесу являє собою комплексний механізм, основними компонентами якого виступають такі види наукової діяльності, як науково-експертна, науково-дослідницька, науково-консультаційна та науково-методична.

Найчастіше вимогу обґрунтованості в нормотворчій діяльності розкривають через принцип науковості, або наукової обґрунтованості, наукового характеру правотворчості. Як відзначає М. В. Фігель, автори, які виокремлюють принцип науковості, вказують, що цей принцип передбачає, що кожен законопроект має бути науково обґрунтованим, базуватися на достатньо відпрацьованих теоретичних знаннях, концепціях, принципах. Науковість полягає в ефективному використанні досягнень юридичної та інших наук. Вона дозволяє враховувати основні закономірності та потреби суспільства для вираження їх як юридичних рішень.

Принцип науковості розглядається як один із засадничих принципів правотворчої діяльності. При цьому зазначається, що змістом цього принципу є: забезпечення у процесі підготовки нормативних актів вивчення економічних, політичних та інших факторів розвитку суспільства, його об'єктивних потреб; залучення до розроблення правових актів наукових співробітників, фахівців у відповідній галузі права чи господарювання; використання вітчизняного та зарубіжного досвіду, результатів наукових досліджень, експертних висновків; врахування правил законодавчої техніки. Принцип науковості передбачає об'єктивний аналіз та оцінку реальної дійсності в тій сфері, яку необхідно врегулювати певним нормативним актом. Принцип науковості вимагає застосування всіх необхідних наукових засобів і методів, прогнозування наслідків дії прийнятих норм права.

Так, науковість розуміють як вимогу відповідності юридичних норм науковим

положенням щодо досягнутого рівня розвитку суспільства, реальним соціальним умовам, закономірностям суспільного життя; а також як вимогу використовувати новітні досягнення відповідних наук. Зазначається, що зміст принципу наукової обґрунтованості полягає у тому, що методи, форми та засоби управління суспільними процесами повинні мати наукову основу і бути перевірені практикою. Отже, реалізація цього принципу можлива тільки за обов'язкового збору та аналізу економічної, правової й іншої інформації, за умови залучення до розробки нормативно-правових актів як діячів науки, так і практичних працівників в якості експертів, консультантів.

Об'єктивовані результати наукового забезпечення законотворчого процесу (висновки наукових експертиз, аналітичні матеріали, ін.) формують правовий механізм вироблення правотворчих рішень і певною мірою надають підвищені гарантії якості законодавчого регулювання суспільних відносин. Тож, зважаючи на суспільну цінність результатів наукових досліджень у сфері законотворчості, висновки науковців, підготовлені з питань законотворчого процесу в Україні, мають ширше використовуватись у правотворчій діяльності. Загалом законодавство України передбачає достатні вимоги для реалізації принципу науковості законотворчого процесу, результати наукового забезпечення останнього демонструють високу наукову спроможність відповідних інституцій та вчених.

Як зазначають фахівці в галузі права, аналіз розвитку правової науки на національному рівні можна проводити за різними критеріями, з використанням різних методик і даних. Достатньо об'єктивним для вивчення ситуації є застосування підходу, який базується на аналізі захищених дисертаційних робіт у сфері права.

Такий підхід не лише надає можливість ретроспективного аналізу розвитку досліджень з правової тематики в Україні, але може бути корисним при виборі напрямів майбутніх досліджень, пошуку корисної інформації, встановленні контактів фахівцями.

В Україні вже багато років створюються видання, які надають можливість повнішого

врахування наукової бібліографії при підготовці наукових робіт у сфері права. Передусім це довідники, що містять інформацію про захищені в Україні за певний період часу дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора юридичних наук за відповідними спеціальностями. Ці довідники містять алфавітний показчик дисертацій і авторефератів захищених дисертацій. А одночасно підготовлені предметні й хронологічні показчики дозволяють оцінити предметну спрямованість і динаміку проведення досліджень у різних галузях сфери права.

Так, із 1995 р. в Україні Національною академією правових наук України відповідно до її статутних завдань створюються і публікуються видання «Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук». Видання спрямоване на здійснення координації визначення тематики дисертаційних досліджень, які виконуються в Україні в галузі держави і права.

До Переліку включені теми дисертаційних робіт докторів наук та докторів філософії (кандидатів наук), які були затверджені вченими радами закладів вищої освіти, юридичних факультетів та науково-дослідних установ юридичного профілю України.

Цим виданням Національна академія правових наук України ставить за мету поширення інформації серед наукової громадськості щодо основних напрямів дисертаційних досліджень, які виконуються в Україні. Це дає змогу вченим радам закладів вищої освіти, юридичних факультетів та науково-дослідних установ юридичного профілю, науковим керівникам (консультантам), здобувачам (аспірантам, ад'юнктам та докторантам) здійснювати планування науково-дослідної роботи, проводити дисертаційні дослідження з найбільш актуальних проблем держави і права, уникати повторення та дублювання тематики, забезпечувати ефективність наукових досліджень.

Окрім цього, існує досвід створення реферативних оглядів дисертаційних досліджень з правової тематики, захищених в Україні за певний період часу, на підставі

аналізу яких також можна зробити висновки про динаміку та актуальність окремих напрямів наукових досліджень.

У світі у відкритому доступі представлені зарубіжні колекції дисертацій.

DART-EUROPE

Містить повні тексти понад 500 тис. дисертацій англійською та іншими європейськими мовами. У базі даних DART-Europe представлені роботи вчених із 600 університетів 28 країн Європи.

DIALNET

Регулярно поповнювана база містить понад 40 тис. докторських дисертацій та наукових статей провідних університетів Іспанії іспанською та іншими європейськими мовами. Дисертації згруповані за університетами.

HAL

Електронний архів містить понад мільйон публікацій, з них понад 350 тис. повнотекстових дисертацій та наукових статей науково-освітніх установ Франції у відкритому доступі. У складі архіву понад 48 тис. дисертацій, представлених в основному англійською та французькою мовами.

OATD (OPEN ACCESS THESES AND DISSERTATIONS)

Міжнародна база даних надає доступ до 2 млн 800 тис. дисертацій та дипломних робіт випускників понад 1 тис. дослідницьких інститутів, університетів та коледжів. Більше половини робіт – англійською мовою.

RQDT OPEN

Повні тексти дисертацій у базі даних ProQuest's UMI Dissertation Publishing, автори яких дали згоду на розміщення своїх робіт у відкритому доступі. В даний час у базі надано відкритий доступ до 27 тис. робіт, і їх кількість постійно поповнюється.

DISSERTATIONS. SE

Колекція шведських дисертацій, що містить понад 54 тис. повнотекстових докторських дисертацій різними європейськими та східними мовами. Близько половини робіт представлені у відкритому доступі.

THESES.FR

База даних створена в рамках проєкту інформаційного забезпечення вищої освіти

за підтримки Міністерства освіти Франції. Включає понад 30 тис. повнотекстових дисертацій, захищених в університетах Франції, переважно французькою та англійською мовами.

CINII DISSERTATIONS

Інформаційний ресурс, що надає як бібліографічну інформацію з дисертацій, так і відкритий доступ до повнотекстових дисертацій на докторський ступінь університетів та інститутів Японії японською та англійською мовами: близько 600 тис. бібліографічних посилань, понад 130 тис. повнотекстових дисертацій від Nanyang університетів.

NDLTD

Інформаційна система, підтримувана міжнародною організацією Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD), забезпечує пошук повнотекстових дисертацій відкритого доступу чи відомостей про дисертації обмеженого доступу.

Не зважаючи на значну кількість наукових досліджень з питань законотворчості, проблема її реалізації в сучасних умовах містить немало питань і аспектів, які потребують уточнення та переосмислення, що пов'язано зі складністю і багатогранністю теми. В кожній державі законотворчість має свої власні особливості, але скрізь вона направлена на створення і вдосконалення єдиної, внутрішньо узгодженої та несуперечливої системи норм, які регулювали б багатоманітність суспільних відносин.

Сьогодні в українській системі правосуддя існує притаманна для країн пострадянського простору комунікація між правниками-практиками і вченими-правниками у формі Науково-консультативних рад. НКР була створена вперше 15 червня 1963 р. при Верховному Суді УРСР, проте, сьогодні не всі колишні радянські республіки зберегли цю традицію. Так, наприклад, країни Балтії відмовились від такого формалізованого інструменту, а їх правники можуть, за необхідності, звертатися за науковими висновками до визнаних учених-правників безпосередньо або надсилати запити до університетів чи наукових установ, які готують відповідні наукові висновки.

Науково-консультативні ради не є якимось унікальним чи новим явищем для української системи правосуддя, до судової реформи 2016 р. такі ради існували при Верховному Суді України, Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних та кримінальних справ, Вищому господарському суді України та Вищому адміністративному суді України. НКР функціонує при Конституційному Суді України, при Державному бюро розслідувань, а 30 грудня 2021 р. Розпорядженням Голови Верховної Ради України № 502 створено Науково-консультативну раду при Голові Верховної Ради України.

Функціонування НКР у легальний спосіб дозволяє юридичним установам залучати ззовні до своєї юрисдикційної діяльності видатних науковців, правників, а також інших осіб, як представників громадянського суспільства, які здатні запропонувати у доступній і зрозумілій формі науково обґрунтовані конкретні механізми, засоби, підходи до вирішення актуальних проблем юридичної практики, правового регулювання суспільних відносин.

Водночас до НКР включено лише невелике коло науковців-правників, натомість університетська і академічна юридичні спільноти є значно чисельнішими. Тому ознайомлення з такими висновками науковців, має бути загальнодоступним, оскільки наукові висновки можуть сприяти розвитку не тільки судової практики, але й самої правової доктрини.

На сьогоднішній день надзвичайно важливим і актуальним для України є розгляд питань організації та планування законотворчості.

Планування законодавчого процесу полягає у створенні цілісної, науково обґрунтованої системи законодавства і має забезпечувати послідовність підготовки, розгляду та прийняття законів, координацію законотворчої діяльності, залучення до законопроектних робіт наукових установ, громадських організацій та використання у цій діяльності результатів наукових досліджень.

Зокрема доцент кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського факультету Національного університету

«Одеська юридична академія» Л. Легін вважає, що теоретичними передумовами та «інструментами» юридико технічного удосконалення сучасного законодавства України мають слугувати результати сучасних наукових досліджень українських юристів; інші зарубіжні праці з відповідної тематики, які дедалі ширше запроваджуються в українську практику.

Тож моніторинг наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права для подальшого врахування у правотворчій діяльності таких наукових результатів покращить планування правотворчої діяльності, забезпечить належні механізми контролю за вказаною діяльністю. Також це може послужити орієнтиром для майбутніх наукових досліджень. І водночас – посилить роль наукової та експертної спільноти в процесі формування правотворчої діяльності, а також позитивно позначиться посиленні впливу нормативно-правових актів на суспільні відносини.

Серед перспектив дослідження юридичних технологій підготовки правозастосовних актів вченими називаються питання їх якості та ефективності, ролі держави в здійсненні правотворчої політики, особливо в частині недопущення в подальшому хаотичності правотворчої роботи в умовах нестабільності політичної ситуації, оскільки все це покладає особливу відповідальність на суб'єктів правозастосування за ефективність, повноту та своєчасність прийняття відповідних актів, необхідності уточнення понятійно категоріального апарату, обґрунтування стадійності юридичних технологій, розробки питання правового регулювання їх здійснення, подолання заідеологізованості поглядів на явище юридичних технологій, посилення міждисциплінарного характеру їх наукових досліджень.

Подальші наукові дослідження юридичних технологій мають розвиватись крізь призму посилення міждисциплінарності наукового пізнання, що має бути засновано на ґрунтовних дослідженнях їх теоретико правових та практичних аспектів, що становитиме

методологічну основу подальших досліджень у межах галузевих, так і спеціально-прикладних юридичних наук. Набуває виключної актуальності поєднання теоретико-правових і прикладних наукових досліджень юридичних технологій, що сприятиме, з одного боку, створенню належної емпіричної основи наукового дослідження, а з іншого боку – виробленню конкретних методичних пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення правотворчого процесу.

Посилення вивчення теоретико-правових та практичних аспектів юридичних технологій дасть змогу сформувавши наукову основу для посилення повноти та всебічності механізму правотворення в Україні, узагальнення правотворчої діяльності (Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-2024-%D0%BF#Text>; <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=72355&pf35401=550267>); Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-monitorynhu-naukovykh-rezultativ-u-zakhyshchenykh-dysertatsiakh-na-zdobuttia-stupenia-abo-naukovoho-stupenia-u-sferi-prava-i130224-152>); Судово-юридична газета (https://wrt.sud.ua/uk/news/publication/293142-nauchnye-rezultaty-v-zaschischennykh-dissertatsiyakh-na-soiskanie-stepeni-v-sfere-prava-budut-promonitoreny-kabminutverdil-poryadok#google_vignette); Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019 № 37 (<https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc37/3.pdf>); Юридичний науковий

електронний журнал (http://www.lsej.org.ua/11_2021/3.pdf); Нове українське право, Вип. 5, 2022 (<http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/347/307>); Довідник захищених дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 “Міжнародне право” в Україні (1991-2012 рр.): довід. / укл., передмова, вступ Т.Р. Короткого, Н.В.Сажієнко. – Одеса: Фенікс, 2012. – 166 с. (<https://core.ac.uk/download/pdf/50594691.pdf>); Національна академія правових наук України (https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/08/perelik-tem-disertacijnih-doslidzhen-z-yuridichnih-nauk_2019.pdf); Реферативний огляд дисертаційних досліджень з конституційно-правової тематики, захищених в Україні у 2017–2021 роках / Конституційний Суд України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України, Національна юридична бібліотека, Центр досліджень соціальних комунікацій. Київ, 2021. 78 с. (https://nbuviar.gov.ua/images/informaciyni_resursi/ROND%201_21.pdf); DART-Europe (<https://www.dart-europe.org/basic-search.php>); DIALNET (<https://dialnet.unirioja.es/>); HAL (https://hal.science/search/index/q/*/docType_s/THESE/submitType_s/file/); Open Access: Theses and Dissertations (<https://oatd.org/>); ProQuest Dissertations (<https://www.proquest.com/?defaultdiss=true>); Dissertations.se (<https://www.dissertations.se/>); Theses.fr (<https://www.theses.fr/>); CiNii (<https://ci.nii.ac.jp/d/en/>); The Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD) (<https://ndltd.org/thesis-resources/find-etds/>); Верховний Суд (<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1314300/>); Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2021 (http://apnl.dnu.in.ua/1_2021/7.pdf).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Судово-юридчна газета»

Про автора: Ігор Дашутін, доктор юридичних наук, суддя Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді, Анна Барікова, кандидат юридичних наук, науковий консультант відділу забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати управління забезпечення роботи судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату Касаційного адміністративного суду

Сплата судового збору vs наповнення державного бюджету

Виважена політика щодо сплати судового збору сприятиме належному виконанню функцій держави, зокрема, здійсненню правосуддя.

Судовий збір виконує не тільки фіскальну, а й регулятивну, дисциплінуючу функцію, яка є одним зі способів стимулювання належного виконання учасниками відповідних правовідносин (зокрема, державними органами) своїх прав та обов'язків. Відповідно до статті 9 Закону України «Про судовий збір» судовий збір сплачується за місцем розгляду справи та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України. Кошти судового збору спрямовані на забезпечення здійснення судочинства, зміцнення матеріально-технічної бази судів, включаючи забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної системи, вебпорталу судової влади, комп'ютерних локальних мереж, сучасних систем фіксування судового процесу, придбання та обслуговування комп'ютерної і копіювально-розмножувальної техніки, впровадження й використання інших інформаційних електронних форм й інструментів забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного, епідеміологічного стану, а також на забезпечення архітектурної доступності приміщень судів, доступності інформації, що розміщується в суді, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

З огляду на воєнний стан і перспективи повоєнної відбудови, збитки інфраструктурі України та фінансово-кадровий стан судової системи, доцільно запроваджувати норми щодо сплати судового збору, які не створюють загрози національній безпеці та здійсненню правосуддя, не містять корупційних ризиків і не стануть додатковим механізмом необґрунтованого збільшення видаткової частини Державного бюджету України, який унеможливить наповнення спеціального фонду для фінансування органів судової влади та подальше вирішення справ.

Судовий збір і податкові органи

Закон України від 03 листопада 2022 року № 2719-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу» (далі – Закон № 2719-IX) звільнив від сплати судового збору центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи в частині стягнення сум з узгоджених грошових зобов'язань платників податків (підпункт 27 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у новій редакції). Згідно з пояснювальною запискою до проекту Закону № 2719-IX його метою є:

– удосконалення податкового законодавства та створення в період дії воєнного стану умов для належного забезпечення ефективної роботи контрольних органів, створення

---

* Збережено стиль і граматику оригіналу

умов для належного наповнення дохідної частини бюджету шляхом відновлення строків здійснення контрольними органами заходів з погашення податкового боргу, економії бюджетних коштів на сплату судового збору у питаннях, пов'язаних зі стягненням сум узгоджених грошових зобов'язань платників податків;

– підвищення ефективності приватизації єдиних майнових комплексів державних і комунальних підприємств та збільшення надходження до державного та місцевого бюджетів коштів від приватизації такого майна.

– сприяння погашенню боргів державних і комунальних підприємств перед бюджетом.

Дискримінаційним є аналізоване положення Закону № 2719-IX щодо введення пільг для податкових органів під час звернення до суду стосовно звільнення від сплати судового збору для податкових органів. Аналіз законопроекту та супровідних матеріалів не дає змоги з'ясувати, яким чином відповідні витрати мають бути компенсовані, оскільки в пояснювальній записці зазначено, що прийняття законопроекту не вимагає додаткових витрат з бюджету. Наведений підхід підтримав Головний комітет у висновку до першого читання від 30 вересня 2022 року і Головне науково-експертне управління у висновку від 26 вересня 2022 року № 16/03-2022/161613, ураховуючи зауваження, згідно з якими запропоноване звільнення від сплати судового збору центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальних органів матиме дискримінаційний характер щодо інших державних органів і матиме ознаки надання таким органам процесуальних переваг перед іншими учасниками судового процесу, які сплачують судовий збір на загальних підставах, чим порушуватиметься принцип рівності учасників судового процесу, встановлений статтею 129 Конституції України.

Доцільність прийняття запропонованих Законом № 2719-IX змін щодо звільнення податкових органів від сплати судового збору є сумнівною. Стаття 283 Кодексу адміністративного судочинства України містить усталені норми та регламентує уніфіковані

особливості провадження у справах за зверненням податкових та митних органів. Сам підхід, відповідно до якого виокремлюється частина категорій спорів, є дискримінаційним, оскільки відсутні підстави вважати такі спори безпредметними.

Україна є демократичною, соціальною, правовою державою (згідно зі статтею 1 Конституції України) а найвищою соціальною цінністю в Україні визнано людину (стаття 3 Основного Закону). Саме ідеологією адміністративної юстиції в усьому світі, її основною доктриною є аксіома – держава для людей. Тому не зрозуміло, чому саме держава в особі її органів має бути звільнена від сплати судового збору. Звільнення органів Державної податкової служби, яка згідно з Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» ідеологічно створена для виконання функцій з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам (стаття 17), від сплати судового збору, також, не узгоджується із пунктом 2 частини третьої статті 129 Конституції України, яким закріплено, що до основних засад судочинства в Україні є рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Ця норма Конституції України знайшла своє закріплення також і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та в процесуальних кодексах України.

Звільнення органів Державної податкової служби від сплати судового збору можна розцінювати як надання їм процесуальних переваг перед іншими учасниками судового процесу, зокрема, юридичними та фізичними особами, які зобов'язані сплачувати відповідний збір. Чинна редакція Закону України «Про судовий збір» вже визначає необхідний та вичерпний перелік суб'єктів, яких належить звільняти від сплати судового збору, а в пояснювальній записці до законопроекту не наведено переконливих аргументів на користь того, чому в разі виникнення відповідних спірних правовідносин саме органи Державної податкової служби як позивачі мають бути звільнені від судового збору. Порушення принципу рівності сторін і завідоме визначення відсутності спору позбавляє особу права

заперечувати проти позову, пред'явити зустрічний позов, наводити доводи та докази протиправності вимоги. Закон № 2719-ІХ не містить запобіжників від зловживань з боку контрольних органів в частині гарантування права відповідача на судовий захист.

Судова практика підтверджує, що саме державні органи, й особливо органи державної податкової служби найчастіше вдаються до безпідставних й невинуватих завідомо «програних» позовних звернень й скарг судових органів, створюючи суттєве навантаження на суди та неефективно використовуючи бюджетні кошти, державні ресурси. Частка позовів й скарг податкових контрольних органів є найвищою серед інших позовів суб'єктів владних повноважень. Тому звільнення від сплати судового збору податкових контрольних органів негативно позначиться на стані виконавської дисципліни, а також може призвести до необґрунтованого збільшення позовів до суду.

Звільнення запропонованих Законом № 2719-ІХ суб'єктів від сплати судового збору в цій категорії справ матиме наслідком суттєве зменшення рівня фінансування судів, що є неприпустимим. У судах наскрізно простежується недоукомплектований стан, відсутні кошти на здійснення поштових відправлень, на заробітні виплати суддям і працівникам апаратів, на відновлення пошкодженого чи знищеного майна, будівель. Ураховуючи поточну ситуацію в національній судовій системі та воєнний стан в Україні, запропоновані суперечливі положення, зокрема, щодо звільнення від сплати судового збору, не враховують кадрову та фінансову складові функціонування органів судової влади. Описаний перерозподіл коштів ставить під загрозу виконання основоположних функцій органів судової влади, оскільки в разі такого звільнення для сторони позивача суд позбавлений можливості стягнути судовий збір і з іншої сторони – відповідача.

Судовий збір і Верховний Суд

Що стосується повернення судового збору, згідно з пунктами 2, 3 частини першої статті 7 Закону України «Про судовий збір»

сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила за ухвалою суду в разі повернення, зокрема, касаційної скарги та відмови у відкритті, зокрема, касаційного провадження у справі.

Водночас останнім часом процесуальне законодавство набуло істотного розвитку в частині регламентації так званих «процесуальних фільтрів». Імплементацию таких фільтрів здійснено шляхом доповнення підстав для відмови у відкритті касаційного провадження та, відповідно, повернення касаційної скарги. Так, наприклад, це стосується малозначних справ, які з огляду на останні тенденції здійснення правосуддя, не є предметом касаційного перегляду. У разі надходження касаційної скарги суд відмовляє у відкритті касаційного провадження з тих підстав, що скаргу подано на рішення, яке не підлягає оскарженню. До таких рішень належать рішення у малозначних справах.

Водночас процесуальні кодекси містять винятки з цього правила та встановлюють, що Верховний Суд може відкрити провадження в малозначній справі за умов, якщо: касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики; особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно позбавлена можливості спростувати обставини, установлені оскарженим судовим рішенням, упродовж розгляду іншої справи; справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; суд першої інстанції відніс справу до категорії справ незначної складності помилково. Наявність таких винятків призводить до того, що в численних випадках до касаційних судів звертаються учасники судового процесу та попри віднесення їхньої справи до малозначної, все-таки порушують питання про необхідність відкриття провадження в ній, апелюючи до наведених винятків. Тому, попри віднесення цих справ до таких, які не підлягають перегляду в касаційному порядку, щодо них здійснюється прийняття процесуальних рішень на підставі вивчення касаційної скарги та доданих до

неї матеріалів, що потребує витрат часу та професійних зусиль суддів.

Зазначене стосується не лише малозначних справ, оскільки Законом України від 15 січня 2020 року № 460-IX «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ», який набув чинності 08 лютого 2020 року, було уточнено критерії, які дозволяють звернутися до Верховного Суду з касаційною скаргою: що Верховний Суд відкриває провадження, якщо справа розглянута судами першої та апеляційної інстанції всупереч висновку Верховного Суду або якщо такого висновку немає, або якщо є підстави для відступу від нього. Така підстава вимагає здійснення істотного правового аналізу підстав і предмету касаційного оскарження, вивчення сформованих правових позицій у цих справах та їх співвіднесення з правовими позиціями Верховного Суду. Цей весь процес, хоч і відбувається до формального відкриття касаційного провадження, але стосується реалізації функції касаційного перегляду відповідної справи.

Вивчення та рух касаційних скарг, за результатами якого ухвалено рішення про відмову у відкритті касаційного провадження та повернення касаційної скарги, призводять до доволі істотних матеріальних витрат. Ці витрати, вочевидь, мають покриватись коштом судового збору, але судовий збір повертається сторонам у майже 2/3 відповідних справ, які розглядає Верховний Суд.

Так, згідно з даними судової статистики Верховного Суду у 2023 році в порядку адміністративного, господарського та цивільного судочинства розглянуто понад 85 180 процесуальних звернень і справ (здебільшого касаційних скарг), з яких ухвалено понад 18 290 судових рішень про повернення касаційних скарг (21,5 % від розглянутих), та понад 37 тис. судових рішень про відмову у відкритті касаційного провадження (43,4 % від розглянутих). Тобто, майже 65 % касаційних

скарг, розглянутих Верховним Судом, або підлягають поверненню, або відмові у відкритті провадження.

У звітному періоді до спеціального фонду Державного бюджету України за розгляд справ КГС ВС сплачено 370 млн грн судового збору, що становить 60 % від сплаченого судового збору за розгляд справ Верховним Судом (613,7 млн грн).

Верховний Суд не одержує жодних компенсаційних виплат у зв'язку з розглядом справ і матеріалів, не покритих судовим збором. Бюджетні призначення Верховного Суду за загальним фондом покривають лише витрати на оплату праці, нарахування на заробітну плату та на оплату комунальних послуг й енергоносіїв. Отже, у Законі України «Про судовий збір» необхідно закріпити положення, згідно з якими в разі відмови у відкритті касаційного провадження та поверненні касаційної скарги повертається 50 % від сплаченої суми під час подання відповідної касаційної скарги. Реалізація такого підходу забезпечить покриття відповідних витрат.

Необхідно також зауважити, що впродовж 2022 року (починаючи з березня) судді Верховного Суду перераховували благодійні внески на підтримку Збройних Сил України у розмірі близько 60 % суддівської винагороди (після відрахування необхідних податків та зборів). Загальна сума перерахованих благодійних внесків у 2022 році склала 288 780 941,42 грн. За період з січня по червень 2023 року середній відсоток перерахованих благодійних внесків на підтримку Збройних Сил України становив майже 39 % суддівської винагороди (після відрахування необхідних податків та зборів). Загальна сума перерахованих благодійних внесків за зазначений період 2023 року склала 105 512 715,52 грн.

Верховний Суд також не є стягувачем у тих випадках, коли було розстрочено або відстрочено сплату судового збору. Таким стягувачем є Державна судова адміністрація України, що не відповідає інституційній побудові системи органів судової влади та суперечить частині третій статті 148 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Відповідно до пунктів 1, 2 частини третьої статті 148 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів здійснюють: Верховний Суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності; вищий спеціалізований суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності; Державна судова адміністрація України – щодо фінансового забезпечення діяльності всіх інших судів, діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, органів суддівського самоврядування, Національної школи суддів України, Служби судової охорони та Державної судової адміністрації України.

Водночас відповідно до вимог абзацу другого частини четвертої статті 15 Закону України «Про виконавче провадження» за рішеннями про стягнення судового збору, про накладення штрафу (як засобу процесуального примусу) стягувачем є лише Державна судова адміністрація України.

Тому кошти несплаченого судового збору у випадку розстрочення та відстрочення за рішеннями судів, які здійснюють функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності (Верховного Суду, спеціалізованих судів), стягує на свої рахунки Державна судова адміністрація України, що не узгоджено із положеннями законодавства.

Отже, одночасно з унесенням змін до Закону України «Про виконавче провадження» необхідно внести зміни до процесуального законодавства для забезпечення механізму виконання судових рішень про стягнення судового збору.

Наведені пропозиції сприятимуть вдосконаленню підстав повернення сплаченого судового збору, що матиме позитивний вплив на ефективне виконання платниками судового збору права на касаційне оскарження рішень судів першої та апеляційної інстанцій, а також дасть змогу судам, які здійснюють функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності, виступати

стягувачами за своїми рішеннями про стягнення судового збору та видавати виконавчі листи, що забезпечить використання стягнутих коштів на потреби, визначені в частині третій статті 9 Закону України «Про судовий збір».

Висновки

1. Потрібно виключити підпункт 27 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у новій редакції, згідно з якою центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи звільнено від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях в частині стягнення сум податкового боргу, заборгованості зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

2. Дотримуючись принципу рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, зокрема, щодо витрат, пов'язаних з судовим розглядом справ, альтернативним способом повернення до Державного бюджету коштів за сплату контрольним органом судового збору в разі задоволення поданого ним позову можна розглянути доцільність внесення змін до процесуального закону, передбачивши можливість включення до судових витрат відповідача (недобросовісного платника податків) суми такого збору.

3. Необхідно внести зміни до частини другої статті 7 Закону України «Про судовий збір», закріпивши, що в разі відмови у відкритті касаційного провадження у справі та повернення касаційної скарги судовий збір підлягає поверненню в розмірі 50 % від сплаченої суми під час подання відповідної касаційної скарги.

4. Потрібно викласти абзац другий частини четвертої статті 15 Закону України «Про виконавче провадження» в новій редакції, у результаті чого визначити стягувачами суди, які здійснюють функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності.

Доцільно також викласти в нових редакціях абзац перший частини першої статті 373 Кодексу адміністративного судочинства України, абзац перший частини першої статті

431 Цивільного процесуального кодексу України, абзац перший частини першої статті 327 Господарського процесуального кодексу України, унаслідок чого надати змогу судам, які здійснюють функції головних розпорядників коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності, видавати виконавчі листи для стягнення коштів судового збору.

Окремі підходи цього блогу були опубліковані в журналі «Прикарпатський юридичний вісник». 2023. № 1 (48). С. 51–54. DOI: 10.32782/ryuv.v1.2023.11 (<https://sud.ua/uk/news/blog/297237-splata-sudovogo-zboru-vs-napovnennya-derzhavnogo-byudzhetu>). – 2024. – 25.04).

***

Блог на сайті «AgroPolitcom»

Про автора: Степан Чернявський, народний депутат України, заступник голови комітету парламенту з питань аграрної та земельної політики

Вирощування бавовнику – шлях для відродження фермерства Бессарабії

Фермери Одещини отримали хороший шанс перезавантажити структуру свого господарства і закріпити своє економічне благополуччя на багато років. Підстава – парламент проголосував розроблений та ініційований мною законопроект 10427-1 «Про внесення змін до деяких законів України щодо поширення сортів бавовника в Україні», який запускає в Україні процедуру вирощування бавовника. Ідеальні умови для вирощування бавовнику – саме в Бессарабії.

Три новації закону про бавовну

Проголосований закон 10427-1 вносить три важливі зміни у процедуру вирощування бавовнику.

Перше – раніше на реєстрацію одного сорту бавовнику потрібно було витратити від 2 до 5 років. Прийнятий закон скорочує цю процедуру до одного місяця!

Друге – закон дозволяє реєструвати права на сорти бавовнику, в тому числі генетично

модифіковані. Нагадаю, що у світі більше 95 % всіх використовуваних сортів бавовни – саме ГМО. При цьому ризик передачі генів іншим рослинам маловірогідний, адже бавовник – самозапильна культура.

Третє – реєстрація інтелектуальних прав на сорти бавовнику засвідчуватиметься відповідним патентом. Це посилить контроль за використанням сортів на ринку.

На старті Україна потребує 10 т бавовнику

Наразі в Україні є гострий дефіцит снарядів на фронті. Невід’ємна складова виготовлення снарядів – порох, який у всьому світі виготовляється із нітроцелюлози, а вона – із бавовника. Вивчаючи це питання зі своїми колегами з аграрного комітету, Інституту кліматично орієнтованого сільського господарства НААН та Мінагро ми з’ясували, що на Бессарабії і, особливо, на півдні Одещини сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування бавовни. При цьому за всі роки незалежності у нас в Україні зареєстровано лише 2 сорти бавовника. Я сам з Одещини і представляю інтереси аграріїв нашого регіону в парламенті в аграрному комітеті, тому зрозумівши перспективи вирощування бавовника, активно зайнявся цим питанням. На мою думку, вирощування бавовника – це хороша нова ніша саме для фермерів Бессарабії, але спочатку треба освоїти її процес.

За оцінками Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, наразі їм потрібно 10 тис. т бавовникової целюлози, для вирощування якої бавовником потрібно засіяти 25-30 тис. га. Однак після тестового випробування механізму вирощування бавовнику на українських полях, ці площі можуть суттєво збільшитися. Фермери спочатку мають зрозуміти технологію вирощування цієї культури, налагодити внутрішню переробку та вирахувати правильну її економічну складову під свої господарства. Загалом же у світі існує дефіциту пороху на 20 років переробки бавовнику. Тобто ніша вирощування бавовнику – золота жила для агросектору України.

Скільки коштує вирощування 1 га бавовнику?

Як голова парламентської групи з міжпарламентських зв'язків з Республікою Узбекистан я поставив це питання своїм колегам, які вже мають успішну економічну модель вирощування бавовнику. Вони говорять, що інвестиції в 1 га бавовнику коливаються в межах витрат на вирощування 1 га пшениці. Економічна вигода з 1 га залежить від якості та урожайності отриманого насіння бавовнику і становить \$ 700-1000 за тону бавовникового насіння. Це дуже перспективно для аграріїв нашого півдня, які наразі майже нічого не заробляють і несуть лише збитки на своїх землях.

Крім того – у планах запровадження державної підтримки для фермерів на вирощування бавовни. Я ініціюватиму цей процес і певні домовленості про це вже є. Деталі – згодом.

Безкоштовне насіння для демополів

3 квітня 2024 року я зі своїми колегами організував у Одесі міжнародний форум за участі експертів з США, Туреччини та ЄС щодо виробництва сучасного насіння бавовни в Україні. Було дуже багато цікавого, зокрема, всіх приємно здивувало, що завдяки сучасному насінню на поливі у Туреччині на 1 га отримують до 6,2 т насіння бавовника. Зрозуміло, що в наших умовах цифра буде меншою, але перспективу ми розуміємо. В рамках цього форуму вдалося досягнути домовленості й із чотирьох міжнародними насінневими компаніями (ТОВ «БАЄР Україна», ТОВ «БАСФ Україна», МейАгро ТухумСулук, Corteva Agriscence) на поставку безкоштовного насіння п'яти сортів бавовни в обсязі 217,5 т українським аграріям. Це насіння використовуватиметься на тестових полях. Коли ми це зробимо, тоді зберемо великий пул фермерів і поїдемо на поля, щоб вони побачили весь процес як вирощується бавовна, яка її урожайність, що з економікою.

На мою думку, Україна збере цього року свій перший урожай бавовни. Хоч він і буде тестовим, але він стане першим кроком перетворення Одеського регіону в економічно потужний регіон саме завдяки вирощуванню бавовни (<https://agropolit.com/blog/537->

viroshuvannya-bavovniku--shlyah-dlya-vidrodjennya-fermerstva-bessarabiyi). – 2024. – 29.04).

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Ірина Кушнір, менеджерка проєкту Ради Європи «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду»

ЄСПЛ визнав порушення прав тих, хто пережив Голокост

ЄСПЛ визнав порушення статті 8 та 14 ЄКПЛ в зв'язку з відсутністю належного виправдання перегляду історичних вироків за злочини, пов'язані з Голокостом.

Справа «Зейческу і Фелтіцінеану проти Румунії» (Zăicescu and Fălticineanu v. Romania) (заява № 42917/16) стосувалася повторного судового розгляду та виправдання у 1990-х роках двох армійських офіцерів, які були засуджені у 1950-х роках за воєнні злочини та злочини проти людяності в зв'язку з їхньою участю, серед інших злочинів, у переслідуванні румунських євреїв у 1941 році, зокрема у погромі в Яссах, який пережив пан Зейческу, та поміщення великої кількості євреїв у гетто, що мало місце у випадку обох заявників.

У рішенні Палати Європейський суд з прав людини одноголосно постановив, що мало місце:

порушення статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) у поєднанні зі статтею 14 (заборона дискримінації) Європейської конвенції з прав людини.

Суд встановив, зокрема, що перегляд історичних судимостей за злочини, пов'язані з Голокостом, не був належним чином обґрунтований Урядом і мав викликати у жертв Голокосту, таких як заявники, почуття вразливості та приниження.

Суд більшістю голосів визнав скарги за статтею 3 (заборона нелюдського або такого, що принижує гідність поводження) у поєднанні зі статтею 14 неприйнятними. Жорстоке поводження, якого зазнали заявники, мало

місце за дев'ять років до того, як Конвенція набула чинності, і за 50 років до того, як Румунія підписала Конвенцію, а найважливіші процесуальні кроки, за які відповідальний Уряд, відбулися задовго до того, як Румунія підписала Конвенцію.

Заявники, Леонард Зеіческу та Ана Фелтіцінеану, є громадянами Румунії, які народилися у 1927 та 1929 роках відповідно. Вони проживають у Бухаресті. Вони є євреями, які вижили під час Голокосту.

У 1940 році румунський Уряд прийняв антисемітське законодавство, яке призвело, серед іншого до експропріації майна, що належало румунам-євреям, та внутрішнього переміщення єврейського населення. Після союзу Румунії з нацистською Німеччиною у 1941 році з метою звільнення частини своєї території від радянської окупації, почалася депортація євреїв за межі Румунії до Трансністрії (сучасна Республіка Молдова), яка на той час перебувала під контролем Уряду Румунії. Відбулися погроми, в тому числі великий погром в Яссах влітку 1941 року, в результаті якого загинули тисячі людей.

У 1945 році було створено два народні трибунали (Tribunalele Poporului) для переслідування і покарання, серед інших злочинів, за масові вбивства євреїв. Широкомасштабні судові процеси призвели, серед іншого, до засудження і страти колишнього прем'єр-міністра Іона Антонеску в 1946 році. Наприкінці 1940-х років звичайні суди почали переслідувати осіб, звинувачених у воєнних злочинах, відповідно до Закону № 291/1947.

Серед засуджених були Р.Д. (підполковник і колишній начальник відділу Генерального штабу румунської армії) і Г.П. (підполковник під безпосереднім командуванням Р.Д.) за військові злочини та злочини проти людяності за те, що вони спільно вчиняли 1) жорстоке поводження з полоненими; 2) співпрацювали зі Спеціальною розвідувальною службою у здійсненні погрому в Яссах; та 3) брали безпосередню участь в організації та проведенні депортації євреїв з Бессарабії та Буковини. Вони отримали 15 і 10 років каторжних робіт відповідно.

Справа Р.Д. була переглянута в 1957 році (Г.П. помер до цього часу), при цьому юридична кваліфікація скоєних дій була змінена на активну діяльність проти робітничого класу і революційного руху. Він був засуджений виключно за сприяння створенню гетто і концтаборів та ув'язнення великої кількості євреїв у гетто та концентраційних таборах.

Після падіння комуністичного режиму у 1990-х роках кілька судових справ про воєнні злочини були відновлені, в тому числі щодо Р.Д. і Г.П. (обидва на той момент були мертві). Їх вироки були скасовані Верховним судом. Суд виправдав двох армійських офіцерів, постановивши, що вони лише виконували накази про депортацію румунських євреїв і не були причетні до масових вбивств євреїв, які здійснювали лише німецькі війська.

Ці судові процеси нібито відбувалися публічно за участю призначених адвокатів загиблих військовослужбовців. Матеріали справи кілька років зберігалися в архівах спецслужб, а згодом, а згодом – в архівах Національної ради з вивчення архівів Служби безпеки (CNSAS).

У 2004 році Міжнародна комісія з вивчення Голокосту в Румунії у своєму звіті рекомендувала скасувати виправдувальні вироки воєнним злочинцям.

Випадково дізнавшись про виправдувальні вироки під час конференції, яку проводив Національний інститут вивчення Голокосту в Румунії у 2016 році, заявники безуспішно намагалися отримати доступ до матеріалів справи через суди. Нарешті вони отримали копії матеріалів справи завдяки зусиллям Міжнародної комісії.

В Європейському суді, спираючись на статті 3 (заборона нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження) та 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), як окремо, так і в поєднанні зі статтею 14 (заборона дискримінації), заявники скаржилися на те, що повторний розгляд справи, виправдувальні вироки та неінформування їх і широкої громадськості позбавили їх ефективного розслідування Голокосту та завдали шкоди їхній психологічній цілісності як осіб, що пережили

Голокост. Вони також стверджували, що влада не взяла до уваги антисемітський характер злочинів, що було рівнозначно дискримінації.

За статтею 6 § 1 (право на справедливий судовий розгляд) вони також скаржилися на відсутність доступу до матеріалів справи.

За статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції (загальна заборона дискримінації) вони скаржилися на те, що поведінка органів влади становила дискримінацію.

Заява була подана до Європейського суду з прав людини 14 липня 2016 року.

Рішення Європейського суду:

Статті 3 і 14, які зобов'язують державу розслідувати випадки смерті та жорстокого поводження, що мали місце до набрання чинності Конвенцією, як правило, застосовуються лише в тому випадку, якщо процедура розслідування мала б бути після того, як Конвенція набула чинності («genuine connection»). Ця справа не той випадок. Суд зазначив, що події, про які йдеться – погром в Яссах та поміщення євреїв у гетто – відбулися приблизно за 50 років до того, як Румунія ратифікувала Конвенції та приблизно за дев'ять років до набуття чинності самою Конвенцією. Найбільш важливі процедурні кроки відбулися задовго до того, як Румунія стала Договірною Стороною, а отже, «genuine connection» не було. Також не було можливості для відступу від правила «genuine connection» та застосування «цінностей Конвенції» через те, що ці злочини проти євреїв були скоєні ще до того, як сама Конвенція з'явилася на світ.

Тому Суд відхилив цю частину заяви.

Статті 8 та 14

Заявники стверджували, що вони відчували себе приниженими та травмованими через перегляд історично та юридично встановлених фактів, які, на їхню думку, становили заперечення етнічно вмотивованого насильства, жертвами якого вони стали під час Голокосту.

Суд погодився, що результат провадження 1998 та 1999 років, в яких розглядалася роль високопоставлених військових посадових осіб у подіях надзвичайно чутливого характеру, таких як Голокост, та контекст, пов'язаний з цими провадженнями, міг мати достатній вплив на почуття ідентичності та самоцінності євреїв

та тих, хто пережив Голокост, щоб спричинити їм емоційні страждання, які досягли «певного рівня» або необхідного «порогу жорстокості». Таким чином, стаття 8 Конвенції є застосовною у цій справі.

Суд постановив, що висновки Верховного суду – зокрема, про те, що тільки німецькі війська здійснювали на території Румунії дії проти євреїв і що Р.Д. лише виконував накази, видані вищестоящим начальством – у виправдувальних рішеннях 1998 і 1999 років були виправданням або спробами розмити відповідальність і покласти провину за Голокост на іншу націю всупереч добре встановленим історичним фактам – всі елементи заперечення та спотворення Голокосту.

Держави, які пережили нацистські жахіття, можуть вважатися такими, що мають особливу моральну відповідальність дистанціюватися від масових звірств, скоєних нацистами. Це зобов'язання стало частиною цієї справи, де стверджені дискримінаційні дії були вчинені державними органами.

З огляду на суспільний інтерес, органи влади повинні були оприлюднити результати повторного судового розгляду та його результат. Суд встановив, що через це заявники дізналися про них випадково, що могло призвести до того, що вони відчували себе вразливими та приниженими.

Суд дійшов висновку, що Уряд не надав відповідних і достатніх підстав для перегляду історичних вироків за злочини, пов'язані з Голокостом. Виправдувальні вирoki тому були «надмірними» і «не були необхідними в демократичному суспільстві», що призвело до порушення статті 8 у поєднанні зі статтею 14.

Суд не знайшов доказів порушення пункту 1 статті 6 та статті 1 Протоколу № 12, а тому визнав ці частини заяви неприйнятними (<https://sud.ua/uk/news/blog/299964-yespliviznav-porushennya-prav-tikh-khto-perezhiv-golokost>). – 2024. – 06.05).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Юрій Болоховець, генеральний директор ДП «Ліси України»

Українські сіянці тепер на ринку ЄС

Україна зможе значно збільшити експорт сіянців дерев на європейський ринок. Парламент ухвалив закон про лісові репродуктивні ресурси, який дозволить сертифікувати нашу продукцію за європейськими стандартами.

Подія насправді історична. Чому це так важливо?

В Україні споконвіку вирощували сіянці дерев із відкритою кореневою системою. Їхній недолік – невисокий рівень приживлюваності. Період висадки короткий, зокрема, весною треба встигнути, поки ґрунт ще вологий, а погода не надто спекотна.

Європейці вже давно надають перевагу сіянцям із закритою кореневою. Фактично – це розсада в горщику. Зберігати, транспортувати, висаджувати такі сіянці зручніше. Період висаджування майже необмежений. Рослини більш активно розвиваються та до часу утворення вкритої лісом площі потребують меншої кількості доглядів.

А головне, відновлювати ліси стає дешевше. Якщо порівняти витрати на створення лісових культур із сіянців з відкритою та закритою кореневою, їхнім садінням та доглядом до переведення у вкриту лісом площу, то економія, залежно від типу лісорослинних умов, на площі 800 га, складе приблизно 35 млн грн.

ДП «Ліси України» щорічно висаджує десятки тисяч га лісів, тож зменшення витрат дуже і дуже суттєве.

Тому вже декілька років ми в Україні розбудовуємо мережу селекційно-насінневих центрів із вирощування сіянців із ЗКС.

Наразі у «Лісах України» працює шість заводів: на Львівщині, Житомирщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Хмельниччині, Кіровоградщині. У найближчих планах відкрити ще два.

Цього року в Україні ми плануємо продукувати 25 млн сіянців із ЗКС. У середньостроковій перспективі вийдемо на 45-50 млн.

Але українська продукція також має всі шанси зайняти місце на європейському ринку. Значні масштаби виробництва – це низька собівартість, тому ми готові пропонувати європейським лісокористувачам дуже конкурентні ціни.

У минулому році «Ліси України» вперше експортували сіянці у Словаччину. Наразі маємо контракт на поставку понад 100 тис. сіянців у Естонію, де під егідою Міністерства екології реалізується проєкт LIFE, направлений на протидію змінам клімату.

Естонці створюють експериментальні лісові ділянки з деревами з різних.

Проводимо перемовини також з іншими країнами. Але до останнього часу виходу на ринок ЄС заважала неможливість сертифікувати нашу продукцію. В Україні взагалі не існувало нормативної бази, яка б регулювала обіг лісового репродуктивного матеріалу.

Нарешті ми отримали адаптовану до стандартів ЄС систему регулювання.

З'явиться уповноважений орган, який буде займатися веденням реєстрів лісового базового матеріалу, проведенням моніторингу, оцінкою відповідності, видачою сертифікатів.

Наступний крок – інтегрувати нашу систему сертифікації у європейську.

Коли ми зможемо засвідчувати відповідність української продукції стандартам ЄС, це значно спростить просування на європейський ринок.

Поки що зарано прогнозувати потенційні обсяги експорту. Але по собівартості ми переграємо інших європейських виробників.

Звичайно, обсяги експорту садивного матеріалу складно порівнювати, наприклад, з аграрним експортом. Але в масштабах української лісової галузі – це більше, ніж перспективний напрям.

Європейські лісокористувачі поступово зменшують частку доходу від продажу деревини, у деяких до половини доходів складає побічне користування – рекреація, мисливство та інше.

Ми рухаємося тим самим шляхом. Починаємо експорт технологічного «лісового» продукту, виробництво якого не завдає шкоди довкіллю (https://lb.ua/blog/yurii_bolokhovets/610813_ukrainski_siyantsi_teper_rinku_ies.html). – 2024. – 29.04).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Сергій Позняк, голова Асоціації підприємців-ветеранів, сержант НГУ, засновник компаній FinStream та Cronvest

Чим відбудувати Україну: підтримка вітчизняного виробника та залучення міжнародних інвестицій

Уже третій рік поспіль Україна щодня зазнає все нових руйнувань. Медичні та освітні заклади, енергетичні та транспортні об'єкти, пам'ятки архітектури – і, звісно ж, житлові будинки. За даними KSE Institute, станом на січень 2024 року, в нашій країні було 250 тисяч пошкоджених та зруйнованих житлових будівель. Це лише житловий фонд: приватні та багатоквартирні будинки, гуртожитки.

Я переконаний, що про повоєнну відбудову слід говорити вже сьогодні. І першим її завданням має бути відновлення людських домівок, адже українцям треба десь жити. Загалом на нас чекає багато великих проєктів, що реалізовуватимуться одночасно: зокрема, як ми знаємо, у межах державної програми «Відновлення України». Та чим відбудувати зруйноване?

Після 24 лютого 2022 року обсяги будівництва в країні значно скоротилися. Особливо за перший рік війни. За даними Держкомстату, за перші дев'ять місяців 2022 року загальна площа забудови скоротилася майже вдвічі порівняно з аналогічним періодом 2021 року.

Не менш відчутні і кадрові втрати: якщо у 2019 році у будівельній галузі нараховувалося 268 тисяч працівників, то сьогодні – на 100 тисяч менше. І це дуже небезпечно для економіки країни, що воює. Адже це саме та сфера, що має потужний потенціал мультиплікатора розвитку інших сегментів української економіки.

Та попри всі виклики воєнного часу, я бачу, як будівельна галузь – від виробництва цементу до безпосередньо будівельних послуг – починає відновлювати попередні темпи. Причина проста, але вагома – нам є що відбудувати.

Українцям вдається знаходити нові підходи та нестандартні рішення навіть у такому, здавалось би, сталому сегменті. Наприклад, за час повномасштабної війни все більше жінок почали обіймати посади, які раніше були зайняті переважно чоловіками. У 2023 році понад тисяча жінок працевлаштувалися у будівельній сфері через Службу зайнятості – а це 38% від загальної кількості усіх працівниць

сектору. Ще у 2021 році цей показник складав лише 20%.

І я хочу підкреслити, що питання відбудови активно обговорюється і з міжнародними партнерами України. Зокрема, воно піднімалось під час зустрічі Асоціації підприємців-ветеранів АТО з керівництвом Єврокомісії щодо надання Україні коштів за програмою Ukraine Facility. Ми говорили не про абстрактне відновлення, а про цілком конкретні процеси фізичного будівництва житла та інфраструктури. Аби нашим громадянам було куди повертатись – як з фронту, так і з-за кордону.

Також цього року ми, Асоціація підприємців-ветеранів АТО, разом з іншими українськими підприємцями підписали з урядом України спільну заяву та започаткували партнерську програму підтримки вітчизняного бізнесу «Зроблено в Україні». Я переконаний, що ця ініціатива спрямована і на подолання дефіциту у будівельній галузі: від матеріалів до відповідної техніки. В уряді кажуть, що в Україні може бути виготовлено 90% матеріалів, необхідних для відбудови. Враховуючи потенціал вітчизняного сектору і державні ініціативи, я бачу реальні можливості для наших захисників та захисниць як працевлаштуватись, так і розвинути чи створити власні будівельні бізнеси.

Разом з цим, будівельна галузь не буде абсолютно новою для ветеранів-підприємців.

Наприклад, серед клієнтів нашого фінансового бізнесу є будівельна компанія з групи «Алатир». Це один з регіональних лідерів будівельної галузі і, що важливо – ветеранський бізнес, член нашої Асоціації підприємців-ветеранів АТО. Ще до початку повномасштабного вторгнення у компанії з'явився власний бетонний завод. Можна сказати, що це була вимушена інвестиція, адже наш клієнт отримав суттєві проблеми через постачання неякісного цементу. Тож за першої більш-менш зручної нагоди, компанія придбала бетонний завод, щоб бути переконаною в якості матеріалу, з яким працює. Тобто питання розвитку внутрішнього будівельного ринку в Україні не набуло актуальності лише зараз – українські підприємці справді готові вкладатися у цей сектор. Навіть більше: в

нього готові вкладатися ветерани російсько-української війни.

Важливим сигналом є і готовність іноземних компаній інвестувати в українську будівельну галузь. Особисто я знаю три великі бізнеси, що вкладаються в Україну: ірландський Kingspan, що підписав меморандум на \$220 млн, світовий гігант CRH, який разом з ЄБРР планує інвестувати понад \$200 млн в заводи з виробництва цементу і турецька компанія ONUR, яка оголосила про плани інвестицій на \$500 млн.

Тобто великий міжнародний бізнес зацікавлений в українській будівельній галузі, і ми як країна маємо зробити все можливе, аби інвестиції прийшли і до інших виробників.

У ці складні часи великої війни ми маємо визначити пріоритети. Одним з них, безумовно, має стати відбудова нашої зруйнованої інфраструктури. І для цього критично важливо, щоб міжнародні донори, держави-партнери і влада України спільно допомагали сотням тисяч будівельників справлятися з викликами, а десяткам тисяч ветеранів, які були задіяні у сфері, повертатися до своєї справи. Тільки так ми повернемо дах над головою тим українцям, які його втратили. Тільки так відбудуємо успішну та квітучу країну (https://lb.ua/blog/serhii_pozniak/611014_chim_vidbudovuvati_ukrainu.html). – 2024. – 30.04).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олександр Романішин, директор зі стратегії Razom We Stand, екзаступник Міністра економіки

Відновлення України під час та після війни: як Україна використовує зелену та цифрову трансформацію для відбудови

Шлях України до відродження після руйнівної війни – це не просто гігантський фінансовий тягар, а й унікальна можливість для переходу на екологічно стійкі та цифрові рейки розвитку. Євросоюз, усвідомлюючи нагальну потребу в негайному відновленні та необхідність забезпечити довгострокову

сталість, мобілізував колосальні фінансові ресурси й створив спеціальні інвестиційні механізми для підтримки України на шляху до сучасного та стійкого майбутнього.

Масштаби руйнувань, спричинених війною, поставили Україну перед викликом відбудови вартістю в шалені 486 мільярдів доларів США протягом наступного десятиліття. Ця астрономічна сума охоплює термінові ремонти критично важливої інфраструктури, житла й громадських об'єктів, а також ширші зусилля з відновлення економіки країни.

Європейський Союз виділив приголомшливу суму допомоги в 98 мільярдів євро, демонструючи комплексний підхід, що включає фінансову підтримку, гуманітарну та військову допомогу. Ці кошти спрямовані не лише на вирішення нагальних проблем, а й на зміцнення довгострокової економічної стабільності та інтеграцію України до європейського простору.

Важливим кроком на шляху до відродження став запуск Інвестиційної рамкової програми для України в рамках ширшого Фонду для України обсягом 50 мільярдів євро.

Ця програма має на меті залучити до 40 мільярдів євро інвестицій, спираючись на початкове фінансування в 9,3 мільярда євро, включно з 7,8 мільярдами євро на кредитні гарантії та 1,51 мільярда євро на змішане фінансування. Серед ключових пріоритетів – стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, відновлення критичної інфраструктури та сприяння переходу країни до «зеленої» та цифрової економіки.

Сам Український фонд є ключовим елементом підтримки ЄС, який спрямовує величезну суму в 50 мільярдів євро на відбудову та модернізацію України протягом 2024-2027 років. Це не просто фінансові вливання, а й допомога у приведенні України до відповідності стандартам ЄС – вирішального кроку на шляху майбутньої повноцінної інтеграції країни до Євросоюзу. Перший транш у 4,5 мільярда євро вже надійшов, започаткувавши цю безпрецедентну та амбітну програму.

У авангарді «зеленого» та цифрового поступу

У фокусі уваги Брюсселя та Києва – лідерство у «зеленому» та цифровому переходах під час майбутніх відновлювальних зусиль.

Спеціально створені інвестиційні фонди у складі Програми для України покликані саме сприяти цим ключовим напрямкам, гарантуючи, що процес відбудови не лише відновить втрачене, а й проторує шлях до по-справжньому сталого та технологічно розвиненого майбутнього для країни. Такий стратегічний акцент повністю узгоджується із ширшим «зеленим» та цифровим порядком денним Євросоюзу, який має на меті зробити Україну регіональним лідером і зразком сучасної екологічної та технологічної сталості.

У фокусі дискусій Ukraine's Future Summit 2024 також опинились виклики та стратегії відновлення критично важливого енергетичного сектору України в умовах триваючої війни, а також майбутні плани країни в цій царині.

Серед найбільших викликів для української енергетики – значні пошкодження й руйнація об'єктів галузі внаслідок ворожих обстрілів. Зокрема, через атаки на електростанції та системи передачі країна втратила близько половини своїх генеруючих потужностей. Український енергетичний сектор зазнав великих втрат внаслідок цілеспрямованого російського ракетного обстрілу – понад 8 ГВт, і ризик подальших значних втрат все ще залишається. Це призвело до серйозних труднощів в підтримці стабільного енергопостачання в різних регіонах, а проблема ще більше загострюється через свідоме ракетне націлювання супротивником на енергетичну інфраструктуру.

Незважаючи на ці колосальні виклики, слід окреслити проактивні стратегії та амбітні плани Україна щодо майбутнього відновлення та трансформації енергетичного сектору:

Інтеграція з європейськими енергоринками. Україна невпинно просувається до інтеграції свого енергетичного ринку з європейськими мережами, що включає синхронізацію з європейською енергосистемою для підвищення стабільності та зміцнення енергетичної безпеки.

Ставка на відновлювані джерела енергії. Серед ключових пріоритетів – перехід до

широкого використання відновлюваних джерел енергії. Україна планує значно нарощувати потужності у сферах сонячної, вітрової та інших «зелених» енергетичних технологій не лише для задоволення внутрішніх потреб, а й для потенційного експорту «чистої» електроенергії до європейських країн. Адже у весняні місяці, березень та квітень, нова хвиля військових нападів Росії позначила собою руйнування, залюднивши небо світлом вибухів, які вразили ключову енергетичну інфраструктуру України. «Центренерго» оголосила, що всі державні вугільні електростанції знищено повністю. А приватна ДТЕК повідомила, що 85% їх вугільної потужності також було зруйновано. Це руйнування вугільних електростанцій та теплоелектроцентралеї стало причиною серйозних проблем для всієї енергосистеми країни, спричиняючи її дисбаланс, що може призвести до дефіциту електроенергії у години пік та потенційних відключень весною та влітку. А процес переходу на чисту енергію – процес кошовний, та важливий, про що докладніше – у нашому звіті «Відбудова української енергетики: інвестуємо у старі вугільні тес або нову децентралізовану зелену генерацію»?

Децентралізація та стійкість. Майбутня енергетична стратегія передбачає децентралізацію системи для зменшення вразливості та підвищення її стійкості до атак і пошкоджень. Це включає розвиток більш дрібних, розподілених енергетичних джерел та потужностей, які можуть бути ізольовані, але зберігати спроможність працювати автономно в разі збоїв.

Гігантський виклик відбудови України після війни – це одночасно величезний тягар і унікальна можливість. З одного боку, астрономічні суми, але інвестиції в цей амбітний проєкт не лише відновлять зруйноване, а й виведуть країну на абсолютно новий рівень сталого розвитку та процвітання.

Завдяки безпрецедентній фінансовій та технічній підтримці Євросоюзу Україна має всі шанси піднятися з руїн як регіональний лідер «зеленої» й цифрової трансформації. Проте для реалізації цієї грандіозної місії необхідні зусилля всього світового

співтовариства – бізнесу, урядів, міжнародних організацій (https://lb.ua/blog/oleksandr_romanishyn/611187_vidnovlennya_ukraini_pid_chas_pislya.html). – 2024 – 01.05).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, завідувач кафедри КНЕУ ім. В.Гетьмана

Уряд удосконалює фінансову підтримку бізнесу: огляд основних економічних подій

Економіка

За попередніми даними, Мінекономіки оцінює зростання ВВП на рівні 4,6% [±1%] порівняно з березнем 2023 року («плюс» 29,5% [±1%] у березні 2023 року та «плюс» 3,9% у лютому 2024 року). У підсумку за січень-березень 2024 року зростання оцінюється на рівні 4,5% [±1%] («мінус» 10,3% за січень-березень 2023 року).

Кабінет Міністрів України прийняв постанову щодо удосконалення фінансової підтримки українського бізнесу. Зміни спрямовано на підвищення ефективності державних гарантій, які надаються на портфельній основі. Термін дії державних гарантій буде продовжено до десяти років для кредитів, які залучаються з ціллю відбудови основних засобів, зруйнованих частково або повністю внаслідок військової агресії, та до п'яти років для всіх інших категорій кредитів, що зі свого боку збільшує строк дії договорів для сільськогосподарських товаровиробників за попередньо наданими гарантіями.

Також з моменту прийняття акта з'являється можливість отримання кредитів під державні гарантії суб'єктами підприємництва, що провадять діяльність у сфері переробної промисловості (основний КВЕД) за всіма КВЕД Секції С Національного класифікатора України. Нововведення дозволять підтримати суб'єктів господарювання мікро-, малого та/або середнього підприємництва – резидентів України у складних умовах воєнного стану матимуть позитивний вплив як для реалізації довгострокових інвестиційних проєктів, так і забезпечення потреб в оборотному капіталі. Це сприятиме стабілізації економічного стану

та підтримці національного виробництва на шляху до сталого відновлення.

За даними Національного банку України, у I кварталі 2024 року опитування банків зафіксувало поліпшення їхніх оцінок стосовно основних показників кредитування. Вказується, що фінансові установи очікують зростання кредитних портфельів бізнесу і населення впродовж наступних 12 місяців. Вперше з IV кварталу 2021 року банки прогнозують підвищення якості кредитного портфеля. За перші три місяці 2024 року попит зріс і на корпоративні, і на роздрібні кредити. Очікується, що попит зростатиме і надалі на всі види позик, крім іпотеки. Банки пом'якшили кредитні стандарти для споживчих кредитів, але посилили для іпотеки і кредитів великим підприємствам. У II кварталі фінансові установи планують послабити стандарти кредитування для всіх позичальників, крім великих підприємств. За оцінками, рівень схвалення заявок на кредити МСП та іпотеку зріс, а на кредити великим підприємствам – зменшився. У I кварталі, на думку опитаних банків, зріс кредитний ризик. У квітні – червні фінансові установи прогнозують насамперед зростання процентного та кредитного ризиків.

У березні 2024 року порівняно з березнем 2023 року, за оцінкою Мінекономіки, майже всі агреговані види економічної діяльності сформували позитивний внесок до загального обсягу ВВП.

За даними Агентства ООН у справах біженців станом на 14.03.2024 було зафіксовано в усьому світі 6,486 млн біженців з України (5,983 млн біженців зафіксовано в Європі і 0,503 млн за межами Європи (станом на 27.02.2024)). Агентством ООН у справах біженців на основі 7391 інтерв'ю були здійснені опитування в період між жовтнем 2023 року та березнем 2024 року. 99% респондентів є громадянами України, більшість складають жінки (80%), середній вік респондентів складав 45 років.

За даними Національного банку України – (Ділові очікування підприємств України) – результати опитування підприємств у I кварталі 2024 року свідчать про посилення позитивних очікувань бізнесу щодо ділової активності в

наступні 12 місяців. Незважаючи на логістичні труднощі, у тому числі з перетином кордону, респонденти прогнозують помірне зростання обсягів виробництва товарів та послуг в Україні, а також позитивно налаштовані щодо розвитку власних підприємств. Продовжують поліпшуватись інфляційні очікування. Курсові очікування незначно посилюються. У наступні 12 місяців очікується: помірне зростання обсягів виробництва товарів та послуг в Україні: баланс відповідей – 8.5% (у IV кварталі 2023 року – 15.2%); нижча інфляція: зростання споживчих цін на 11.0% (у попередньому кварталі – 11.3%); незначне посилення девальвації національної валюти: середнє значення обмінного курсу – 40.44 грн/дол. США (у IV кварталі 2023 року – 40.06 грн/дол. США); поживлення ділової активності: індекс ділових очікувань (ІДО) становив 103.0% (попереднього кварталу – 101.6%). Зростання очікується за рахунок збереження позитивних оцінок щодо загальних обсягів реалізації продукції власного виробництва, інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар та майбутнього фінансово-економічного стану підприємств.

Станом на 18.04.2024 ярих зернових та зернобобових культур всього посіяно на площі 2,05 млн га (у 2 рази більше, ніж на відповідну дату минулого року), з яких ярої пшениці – 204,7 тис. га (більше на 21,1% відповідно), ярого ячменю – 741,5 тис. га (більше на 33% відповідно), гороху – 157 тис. га (більше на 42,4% відповідно), вівса – 136,6 тис. га (більше у 1,7 рази відповідно) та кукурудзи – 748,7 тис. га (більше у 14 разів відповідно).

Серед технічних культур посіяно цукрових буряків – 223,7 тис. га (більше у 4,1 рази, ніж на відповідну дату минулого року) та соняшнику – 1,4 млн га (більше у 10,2 рази відповідно). Розпочато посів сої – посіяно 116,3 тис. га.

Бюджет

За оперативними даними у квітні 2024 року до загального фонду державного бюджету надійшло 153,6 млрд грн податків, зборів та обов'язкових платежів.

За підсумками квітня надходження платежів від Державної податкової служби становили 59,7 млрд грн, у тому числі:

22,8 млрд грн – податок на додану вартість (зібрано 34,8 млрд, відшкодовано – 12,0 млрд грн); 16,5 млрд грн – податок на доходи фізичних осіб та військовий збір; 11,5 млрд грн – акцизний податок; 5,5 млрд грн – рентна плата; 3,2 млрд грн – податок на прибуток підприємств.

Платежі від Держмитслужби надійшли в обсязі 48,9 млрд гривень.

Виконання місячного розпису доходів загального фонду держбюджету, за оперативними даними, становить 129,5% (+ 35,0 млрд грн), у тому числі: Державна податкова служба – 107,9% (+ 4,4 млрд грн); Державна митна служба – 114,5 % (+ 6,2 млрд грн).

При цьому 2,7 млрд грн надійшло у вигляді міжнародної допомоги (грантів).

В цілому, за оперативними даними Мінфіну, за підсумками квітня 2024 року до загального і спеціального фондів державного бюджету надійшло 200,8 млрд грн податків, зборів та інших платежів. Крім того, близько 40,1 млрд грн (станом на 29 квітня) у вигляді ЄСВ надійшло до фондів пенсійного та соціального страхування.

За період 01.01.24-25.04.24 доходи бюджету зросли на 21,1%, порівняно із періодом 01.01.23-25.04.23 (без міжнародної фінансової допомоги, збільшилися на 46,1%), що обумовлено зокрема зростанням надходжень від податку на прибуток (у 2,7 рази), податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції (на 40,2%) та інших неподаткових надходжень (у 1,8 рази).

Видатки держбюджету за період 01.01.24-25.04.24 зросли на 11,3% в порівнянні з періодом 01.01.23-25.04.23, зокрема у частині витрат на заробітну плату (на 24,5%) та капітальних видатків (у 2,2 рази) на тлі проведення необхідних відновлювальних будівельних та інших робіт.

Дефіцит держбюджету становить 8,6 млрд дол. США – 45 % від загального обсягу доходів держбюджету.

За розрахунками Мінекономіки на базі інформації Мінфіну у 2023 р. було отримано близько 42,5 млрд дол. США. У січні-березні

2024 року до Держбюджету надійшло близько 10,2 млрд дол. США. 01.04.2024 до Держбюджету України надійшло 118 млн дол. США на безповоротній основі від Уряду Японії в рамках проектів Світового банку «Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя» (HEAL Ukraine) та «Ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей» (НОРЕ). 24.04.2024 до Держбюджету України надійшов другий транш в рамках перехідного фінансування обсягом 1,5 млрд євро відповідно до інструменту Європейського Союзу Ukraine Facility.

Загалом від початку війни станом на 24.04.2024 до Державного бюджету України залучено близько 86,9 млрд дол. США міжнародної фінансової допомоги, що здебільшого спрямовувалась на фінансування першочергових потреб бюджету, зокрема соціальних витрат.

Валютний ринок

З початку цього року (станом на 26.04.24) гривня до долара США девальвувала на 4,4% (станом на кінець 2023 р. порівняно зі значенням на кінець 2022 р. – на 3,9%, а за аналогічний період 2022 р. – на 34,1%).

Спостерігаються ринкові коливання обмінного курсу готівкової гривні, що зумовлені ситуативними чинниками – готівковий сегмент ринку оперативно реагує на міжбанківський ринок, де вирішальним чинником впливу на курс і далі залишаються активні інтервенції НБУ (наразі динаміка курсу готівкової іноземної валюти повторювала динаміку котирувань безготівкової валюти).

Загалом станом на 24.04.24 порівняно з 24.04.23 готівкова гривня до долара США девальвувала на 4,5%, а порівняно зі станом на кінець 2023 р. – на 0,8%.

Фінансовий сектор

За оцінками Мінекономіки зберігається значний розрив між фактичною інфляцією та поточною обліковою ставкою – понад 10 в.п., що через «прив'язку» до облікової ставки кредитних ставок й надалі стримує бізнес з огляду на їхню потребу в оборотному капіталі, капітальних інвестиціях та реструктуризації боргів.

Наразі не покращилася ситуація з доступністю кредитів для корпоративного сектора – вартість коштів у березі порівняно з попереднім місяцем майже не змінилася – знизилася лише на 0,02 в.п. до 15,5% річних (якщо порівнювати з березнем 2023 року, то «мінус» 1,4 в.п.). Зниження облікової ставки НБУ передусім позначилося на здешевленні вартості кредитів для домогосподарств – знизилася на 0,1 в.п. до 34,5% річних («мінус» 1,9 в.п. відповідно).

При цьому процентні ставки за новими депозитами в березні порівняно з попереднім місяцем знизилися суттєвіше – на 0,7 в.п. до 8,4% річних (порівняно з березнем 2023 р. – «мінус» 2,6 в.п.).

На ринку ОВДП у березні 2024 р. середньозважена доходність за ОВДП, номінованими у гривні, становила 17,19% (була дещо нижчою, ніж у попередньому місяці – 17,32%), а в березні 2023 р. становила навіть 19,47%.

Станом на 24.04.24 відбулося розширення грошової маси (порівняно з 24.04.23 – на 21% або на «+» 550,81 млрд грн) з огляду на нарощування як депозитів (включених в грошовий агрегат М3) – на 22,8% так і обсягу готівки в позабанківському обігу – на 15,5%.

Станом на 24.04.24 спостерігалось певне відновлення кредитування корпоративного сектора (порівняно з 24.04.23 – на 2,7% або на 20,21 млрд грн) та розширення кредитування населення (на 17,4% або на 35,35 млрд грн відповідно). 22,8%, так і обсягу готівки в позабанківському обігу – на 15,5%.

Підтримкою для міжнародних резервів були стійкі надходження від міжнародних партнерів України – у 2023 р. було отримано 42,5 млрд дол. США. та у січні-березні 2024 р. – близько 10,2 млрд дол. США

Оскільки наразі НБУ фактично повністю визначає обмінний курс гривні, то рівень резервів передусім зумовлювався інтервенціями НБУ – з початку 2024 р. (станом на 19.04.24) від'ємне сальдо інтервенцій становило 7,36 млрд дол. США («-» 8,11 млрд дол. США станом на 21.04.23, в цілому за 2023 р. – «-» 28,61 млрд дол. США). За час дії воєнного

стану підприємці отримали 52 244 кредити на 208,7 млрд грн за програмою «Доступні кредити 5-7-9%»

За минулий тиждень у межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» підприємці отримали від уповноважених банків 389 пільгових кредитів на загальну суму 1,8 млрд грн, з яких 252 кредити – від банків державного сектору економіки на 0,6 млрд гривень.

З початку 2024 року за програмою підприємці отримали 8 102 кредити на загальну суму 31,4 млрд грн, з яких від банків державного сектору економіки – 5 974 кредити на 16,1 млрд гривень.

За час дії воєнного стану в Україні видано 52 244 кредити на 208,7 млрд грн (у тому числі банками державного сектору – 39 008 кредитів на 106,5 млрд грн), з яких станом на 29 квітня поточного року: – 17,4 млрд грн – на інвестиційні цілі; – 59,1 млрд грн – на фінансування оборотного капіталу; – 37,41 млрд грн – кредити для сільськогосподарських товаровиробників; – 13,52 млрд грн – на переробку сільськогосподарської продукції; – 57,41 млрд грн – на антивоєнні цілі; – 10,43 млрд грн – кредитування в зоні високого воєнного ризику.

Усього з моменту старту Програми підписано 87 066 кредитних договорів на 298,3 млрд грн, з них банками державного сектору економіки – 59 484 договори на 133,1 млрд гривень.²

9500 українських родин взяли кредити на придбання житла за програмою «Оселя загалом на майже 15 млрд грн. 30% з них – на купівлю житла першого продажу. З початку поточного року іпотечні кредити за програмою взяли 3 200 родин на понад 5 млрд грн (https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/611304_uryad_udoskonalyuie_finansovu.html). – 2024. – 02.05).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Петро Андрющенко, радник міського голови Маріуполя

Чи втратимо ми наших дітей за кордоном

Питання щодо проблем евакуйованих. Хто відповідальний за це – питання відкрите. Логічно, що двигуном процесів, пов'язаних з викликами евакуації, має бути віце-прем'єрка з питань реінтеграції разом з Міністерством реінтеграції. Мали бути. Але ні. Чомусь не склалося. Натомість, склалося зі стрімким збільшенням наче не очевидних поки проблем. Але проблем з великими наслідками в достатньо короткій перспективі.

Зараз буде йтися про людей в евакуації за кордоном та освіту дітей. Відкладені на два роки проблеми врешті-решт стають досить очевидними.

Перша. Як ми, Україна, будемо виховувати українців серед дітей, які перебувають за кордоном? Вони навчаються в іноземних школах за іноземними програмами, де Україна є лише частиною всесвітньої історії. Без української мови. Літератури. Мистецтва. Історії. Є багато приватних ініціатив та спроб батьків це зробити самотужки. Але де держава? Це, якщо що, не питання. Міністерство освіти разом з Міністерством окупованих територій також чимось дуже зайняті, але якось знову не дітьми в евакуації. Рішення на поверхні – окремий пророблений цікавий курс історії, мови та літератури. Відкритий, спрощений, сучасний. Він би забезпечив і можливість навчатися, і можливість навчати. Але не на часі.

Друге питання – що буде після перемоги? Діти в іноземних школах (знову). Узгодження та синхронізація програм об'єктивно неможлива. Чи будемо ми визнавати освіту іноземних шкіл? Чи буде потрібно складати ЗНО (нащо, але) після атестату іноземних шкіл? Усі ці питання не просто відкриті. Їх просто не помічають знову. Добре, що хоча б питання пенсійного стажу вирішили. Але тут мова про дітей, про наше майбутнє.

Тому на часі до початку нового навчального року, якщо не розробити курси, то хоча б озвучити політику та рішення. Рішення цілком очевидні та однозначні:

визнати повноцінно іноземну освіту без необхідності підтверджувати, складати ЗНО та виконувати іншу бюрократичну маячню.

наголосити на безумовному праві безкоштовного / пільгового навчання для всіх українських дітей. За простою умовою для дітей в евакуації – залік через відвідування курсів української мови, літератури та історії. Є залік – є право. Немає заліку – йди вчись або сплачай.

Все просто. Але чомусь досі складно до цього приходять наші можновладці. Може, через їх відірваність від реалій життя. Може через банальну нездатність. Може через якісь інші, незрозумілі й приховані причини. Це вже не має значення.

Особливо, коли йдеться про наше майбутнє (https://lb.ua/blog/petro_andriushchenko/611340_chi_vtratimo_mi_ditey_kordonom.html). – 2024. – 03.05).

***

Блог на сайті «Ль.ua»

Про автора: Станіслав Ніколаєнко, голова парламентського комітету з науки і освіти 2002-2005 років, Міністр освіти і науки України 2005-2007 років

Куди реформатори намагаються розвернути вищу освіту

Російська агресія, загострення економічних та соціальних проблем, в т.ч. і університетського життя актуалізує потребу в переосмисленні пріоритетів розвитку вищої освіти в умовах воєнного стану. Україна, яка прагне до європейської інтеграції, має бути конкурентною в сучасному світі і, як зазначає Президент України Володимир Зеленський, «має визначити освіту і науку своїми стратегічними сферами». Від цього залежить цивілізаційний поступ розвитку країни.

Країни Європейського Союзу постійно оновлюють майбутні перспективи вищої школи, намагаються діяти на випередження. Натомість у вітчизняній вищій школі спостерігаємо певну недовіру владців, зверхність до діяльності українських університетів, вчених. Сформувалася велика група т.з. реформаторів-грантоїдів, які спираючись на підтримку західних фондів, привласнила собі право вершити реформи в Україні, розділивши

освітню громаду на дві категорії: «ми» – правильні, сучасні і «вони» – застійні, відсталі, «феодальні» колективи закладів вищої освіти та, звичайно, їхні керівники. Ніхто в Україні не розуміє, звідки беруться ці «реформи», навіщо вони, заради чого. Часто-густо авторів цих змін не цікавлять результати і наслідки, все як у Едуарда Бернштейна: «рух-все, ціль – ніщо».

Воєнний стан, ситуація в економіці потребує більш чутливого ставлення до потреб викладачів і студентів, певної емпатії з боку держави. Тож спробуємо проаналізувати деякі ініціативи «друзів-реформаторів».

Перша серед таких новацій – спроба змінити модель фінансування здобування вищої освіти, передбачена законопроектом від 10.01.2024 р. № 10399, який вже схвалений парламентом у першому читанні. Досить неоднозначний, він дає змогу уряду самовільно, без будь-яких нормативів виділяти чи не виділяти кошти на вищу освіту за залишковим принципом, до речі, навіть і після війни.

Прикро, але у законопроекті №10399 закладена по суті ліквідація державного замовлення, на якій наполягає особисто прем'єр, а за цим і стипендій студентам під приводом переходу до надання грантів та кредитів на навчання.

Об'єктивно оцінюючи цей законопроект, слід зауважити, що він суперечить статті 53 Конституції України, якою громадянам гарантується право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. У відповідності із Основним Законом стаття 72 Закону України «Про вищу освіту» передбачає механізм реалізації цього конституційного права громадян. Громадяни України мають право безкоштовно здобувати вищу освіту на конкурсній основі. Для цього законодавці передбачили, що число державного замовлення не може бути меншим 51% від чисельності студентів, що в свою чергу мусить складати не менше 180 осіб на 10 тисяч населення. Такий механізм парламент заклав в попередні роки для майбутнього розвитку вищої школи.

Погляньмо ще на це питання і з фінансового боку – здатності української сім'ї оплачувати

навчання дітей. Пропонований Міносвіти номінал сертифікатів у розмірі лише 15-50 тисяч гривень не дозволить профінансувати повну підготовку фахівця, особливо для складних і не дуже популярних професій, що означатиме фактичний перехід до платної вищої освіти в Україні. Він не враховує реальну вартість підготовки фахівців, а вона сягає 80-100 тисяч гривень на рік в українських університетах. Зменшення бюджетного фінансування здобуття вищої освіти змусить заклади вищої освіти збільшити вартість навчання мінімум до собівартості.

Це може підштовхнути процес до зникнення т.з. «непопулярних» інженерних, фізико-математичних, енергетичних, будівельних, природничих, агробіологічних спеціальностей, руйнації унікальних колективів кафедр, науково-педагогічних колективів, відтоку наукових кадрів. На цьому тлі вперте бажання ініціаторів реформи надавати можливість використовувати гранти (сертифікати) приватними університетами, що суперечить Бюджетному кодексу України, сприятиме до перетоку щорічно орієнтовно 500 мільйонів гривень із державних закладів вищої освіти до приватних. Автори реформ тут проявляють велику активність і зацікавленість. І це відбувається на тлі зубожілого стану матеріальної бази українських університетів, особливо педагогічних, технічних, аграрних, інших.

Не випадково Міністерство фінансів України застерегло законодавців, Уряд, що недосконалість механізмів адміністрування цього закону може привести до колапсу в системі вищої освіти.

Україна знаходиться нині в критичному стані, мусить дбати перш за все, за військову, оборонну міць, підготовку інженерів, машинобудівників, айтивців, енергетиків, будівельників, аграрників, фахівців гірничо-збагачувального комплексу, які захистять, відбудують зруйновану державу. Звичайно мусимо не забувати і за фахівців гуманітарної сфери, медиків, педагогів.

Тривожить також запровадження «формульного» фінансування вищої освіти, аналогів якого немає в Європейському

Союзі, яке позбавляє конституційного права співробітників, науково-педагогічних працівників на мінімальну заробітну плату.

Друга. Суперечливою ініціативою освітніх реформаторів є також зміна підходів до виборів керівника закладу вищої освіти. Радники із грантових програм, ідеї яких домінують в офіційному освітньому просторі, хибно вважають, що головною запорукою всіх реформ є на диво проста річ – заміна «застарілих» керівників закладів вищої освіти новими, переведення їх під «ручне» керування.

Дійсно, в американських університетах існує практика призначення ректора наглядовою радою. Є така практика і в деяких українських закладах вищої освіти. Але тут йдеться про приватні заклади вищої освіти, або корпоративні з певним відсотком державної власності.

На думку фахівців, неможливим є використання механізмів корпоративного управління, коли наглядові ради призначають ректорів, оскільки ЗВО не є корпораціями. Це положення суперечить українському законодавству, а також європейській практиці, дискредитує автономію університетів і принципи демократичності.

Спроби запровадити ці підходи в одному зі столичних університетів викликають подивування і тривогу за долю цього вишу. А заяви т.з. очільників цього закладу вищої освіти шокують своїм непрофесіоналізмом. По-моєму, все зводиться до боротьби за право будувати півтора десятки багатопверхівок на території університету.

«Попередній керівник НАУ залишив борги й договір на будівництво 15 ЖК». Розмова з Ксенією Семеновою, в.о. ректорки авіаційного

Третя ініціатива стосується реформування мережі закладів вищої освіти, зокрема фахових коледжів, які входять до складу університетів. Відповідний проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо створення передумов для модернізації мережі закладів вищої освіти)» абсолютно не враховує наявний досвід розвитку в Україні ступеневої системи фахової передвищої освіти.

Практика свідчить, що більш ефективну підготовку фахівців середньої ланки

здійснюють коледжі в складі університетів. Названа категорія закладів має достатню методичну, науково-технічну підтримку. Це, в першу чергу, дає можливість забезпечувати досить пристойну якість освітнього процесу, а талановитій молоді продовжувати навчання в закладі вищої освіти. До війни близько третини випускників продовжують навчання за денною та заочною формами в університетах та інститутах. Більшість із них – за заочною формою навчання. Майже половина випускників коледжів йдуть на виробництво, у реальну економіку, оскільки заочне навчання дозволяє і працювати.

Реалії життя свідчать, що завдяки співпраці базових ЗВО з коледжами відбувається регулярне підвищення кваліфікації та перепідготовка педагогічних працівників, професори та доценти читають лекції для педагогів та студентів коледжів. Безкоштовне навчання в аспірантурі базового закладу дозволяє розвивати кадровий потенціал коледжів невідривно від освітнього процесу, спільні інноваційні проєкти дозволяють працювати з представниками бізнесу. Педагогічні працівники коледжів спільно з університетськими колегами мають можливість працювати в авторських колективах над рукописами підручників і посібників, виконувати науково-дослідну роботу.

Жодна обласна рада не виступила на підтримку такого рішення. Навпаки, депутати Київської, Вінницької, Чернігівської, Закарпатської, Тернопільської обласних рад, розуміючи економічні, соціальні реалії та наявні загрози, їхню неспроможність надавати навчально-методичну підтримку, виступають за збереження наявної мережі закладів фахової передвищої освіти, зокрема перебування коледжів у складі університетів.

Вбачається, що намагання вилучити коледжі із складу університетів є неприкритою спробою поживитися землями і матеріально-технічною базою цих важливих навчальних закладів з боку окремих владців, бюрократії та певних представників бізнесу в умовах воєнного стану та відсутності необхідної уваги з боку державних органів до цієї проблеми.

Щодо проблеми об'єднання, закриття, ліквідації закладів вищої освіти. Тема є надзвичайно чутливою і складною, особливо для університетів з окупованих, прифронтових територій. З одного боку існує об'єктивна проблема – в держави сутужно з коштами. З іншого – є запит на збереження інтелектуального капіталу, забезпечення регіонів кваліфікованими кадрами. Існує ще і важливий фактор – соціальний захист науково-педагогічних працівників, співробітників, особливо тих, хто змушений був покинути свої міста.

Наше бачення вирішення цієї гострої і складної проблеми – глибокий аналіз ситуації, проєктування відбудови економічного потенціалу, вироблення зрозумілої економічної стратегії уряду, зрозумілих критеріїв тощо.

На жаль, склалося так, що п'ятий рік уряд не зміг надати, а парламент затвердити, як це передбачає Конституція, основні засади економічного та соціального розвитку України. Звідси і виникає та невизначеність і напруга, яка не дає Міносвіти приймати обґрунтовані необхідні рішення щодо кількості закладів вищої освіти.

На нашу думку, слід відповідально і з довірою один до одного поставитися до цієї та інших проблем, зібратися до купи керівникам Уряду, Міністерства освіти і науки України, представникам закладів вищої освіти, місцевої влади і відверто поговорити, виробити зрозумілі критерії, залучити до діалогу місцеві еліти. Потім соборно затвердити алгоритм дій.

Дивує, що мовчить парламент, опозиція, адже всі згадані реформи суперечать курсу України до Європейського Союзу. У жодній європейській країні такого немає.

Злиття і поглинання: об'єднання університетів з примусу й по любові

Завершуючи аналіз т.з. освітніх реформацій, звертаємо увагу на дискримінаційний характер Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році. Цей порядок не є адекватним вимогам часу.

Умови проведення в 2024 році національного мультипредметного тесту (НМТ) передбачають складання тестів з більшої кількості предметів

– 4 у 2024 р. проти 3 у 2023 р., довгу тривалість процедури тестування (4 години). Учні, батьки зауважують про фізичну і психологічну нездатність скласти чотири предмети (НМТ) за один день. Без відповіді залишається ситуація про загрозу ракетних ударів під час виконання НМТ, можливий зрив і перенесення цих заходів у різних регіонах.

У таких реаліях, на нашу думку, Міністерство освіти і науки України спільно з парламентом мали б ще раз ретельно проаналізувати ситуацію та піти назустріч сотням тисяч випускників шкіл, полегшуючи умови проведення вступної кампанії 2024 року. Мова могла б йти про спрощення національного мультипредметного тесту – проведення його у двох видах: 1) українська мова та математика – для інженерно-технічних спеціальностей; 2) українська мова та історія – для гуманітарних.

Тому, на нашу думку, слід невідкладно переглянути процедуру складання національного мультипредметного тесту 2024 року і внести відповідні зміни до Умов прийому. Адже в разі отримання негативного результату принаймні з одного предмету тесту, молода людина втрачає можливість вступу для здобуття вищої освіти і така ситуація травмує учнів та спонукає до виїзду вступників за кордон.

Щоб вийти зі штучно створеного протистояння, освітньому штабу з громадськістю, колективами університетів пропонуємо:

створити постійно діючу освітньо-громадську Раду за участі вчених академій наук, університетської спільноти, представників Спільки ректорів України, урядовців, народних депутатів України для обговорення наявних проблем, аналізу досвіду і рекомендацій та напрацювання змін до законодавства у сфері освіти і науки;

провести консультації із провідними закладами вищої освіти України – членами Великої Хартії Університетів та Асоціації Університетів Європи щодо відпрацювання спільної точки зору для оцінки всіх ініціатив та підтримки тих новацій, які не суперечать євроінтеграційним процесам у системі вищої освіти України.

Виконання перелічених кроків сприятиме справжньому підвищенню якості освіти і науки в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України. Не зважаючи на війну, слід скликати освітянське віче (можливо онлайн) із запрошенням Президента, членів Уряду, Верховної Ради України обговорити ситуацію в освіті і науці держави. Повернути всі державні кроки на користь українському Вчителю, Учневі, Студенту і Вченому, а отже і всій країні. І мова не обов'язково про додаткові кошти, бо де їх взяти під час війни, а про мудру політику, раціональне використання наявних ресурсів, мобілізацію науково-педагогічних колективів на творення і результат, який би сприяв Перемозі, виховав би справжнього патріота, фахівця, зберіг і примножив здобутки української освіти (https://lb.ua/blog/stanislaw_nikolaienko/611469_kudi_reformatori_namagayutsya.html). – 2024. – 03.05).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тетяна Личко та Ольга Шаповал, документаторки ГО ЦГП “Альменда” Блог Коаліції «Україна. П'ята ранку»

Які норми міжнародного права порушує Росія, індоктринуючи та мілітаризуючи українських дітей на ТОТ

Росія приділяє особливу увагу та зусилля “вихованню” дітей на тимчасово окупованих територіях України (далі – ТОТ). Мета Росії – повністю знищити українську ідентичність дітей, русифікувати та мілітаризувати їх, задля того, щоб вони стали “справжніми патріотами” з готовністю захищати “свою Батьківщину”. Для цього Росія вибудувала цілу систему, яка присутня у всіх сферах життя дітей, починаючи ще з дошкільного віку. Громадська організація “Центр громадянської освіти “Альменда” фіксує дії Росії відносно дітей на ТОТ, починаючи з 2014 року. У цій статті експерти організації нададуть факти та важливі цифри щодо індоктринації та мілітаризації дітей, в яких вбачається порушення з боку Російської Федерації (далі –

РФ) низки норм міжнародного права (МП) та міжнародного гуманітарного права (МГП).

Відсутність доступу до української освіти

Російська окупаційна влада на ТОТ України повністю змінила систему освіти – примусово переведено все навчання на російські стандарти. На ТОТ Запорізької та Херсонської областей з 01.09.2023 року навчання проводиться російською мовою, а вивчення української мови, як рідної, допускається, де-юре, лише факультативно.

Також спостерігається значне зменшення кількості навчальних закладів з українською мовою навчання на ТОТ Криму:

- 2013-2014 роки: 7 шкіл з українською мовою навчання, 76 шкіл з українською та російською мовами навчання, 829 класів з українською мовою навчання, 12 694 учнів в таких школах та класах з українською мовою навчання (100% учнів в АР Крим було забезпечено вивчення української мови та літератури)

- 2023 рік: 1 школа з українською мовою навчання та 1 клас в школі з російською мовою викладання, 197 учнів в таких класах.

Зменшення класів є навіть порівняно з навчальним роком 2021-2022, в цей період, за інформацією окупаційної влади, функціонувало 2 класи з українською мовою навчання в російській школі.

Такі дії є порушенням ст. 29 Конвенції про права дитини, стороною якої є і РФ:

“... освіта дитини має бути спрямована на: с) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної.”; та ст. 50 Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни: “Окупаційна держава повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту...”.

Патріотичні та мілітаристські молодіжні рухи як інструмент перевиховання та мілітаризації дітей

Росія створила десятки дитячих, молодіжних рухів, які охоплюють дітей на ТОТ, починаючи

з дошкільного віку. Перші молодіжні рухи з’явилися ще у 2014 році на ТОТ Криму – наприклад, прообраз нинішнього «Двіження первих» рух «Наші», «Большая перемена» та інші.

З розширенням географії окупованих РФ територій, у 2022 році розширився і вплив цих рухів на інші українські території. Дитячі та молодіжні рухи російська окупаційна влада використовує як ще один інструмент перевиховання українських дітей, здебільшого в освітніх закладах. Патріотичне виховання, яке проводять російські молодіжні організації, є частиною російської державної політики – що зазначено у стратегічних документах та профільному законодавстві – зокрема, у федеральному законі «Про освіту». Як прописано у профільному законі, «Двіженіє первих» як організація (створена в 2022 р.), під егідою якої об’єднані інші молодіжні і дитячі рухи, має сприяти реалізації державної молодіжної політики та виховання дітей згідно з «російськими традиційними цінностями».

“Двіженіє первих” проводить активну роботу щодо нав’язування російської ідентичності українським дітям. Зокрема, відкриття первинних відділень руху у навчальних закладах супроводжується активним використанням російської символіки, прослуховуванням виступів Путіна і російськими пропагандистськими наративами. Рух також активно займається легітимацією російського вторгнення в Україну.

За словами чиновників окупаційної адміністрації Херсонщини, розвиток молодіжних організацій на Херсонщині прискорить процес інтеграції регіону до складу РФ та надасть «перспективи молодим мешканцям нового суб’єкта країни» (себто РФ). Тому, окупаційна влада не шкодує ресурсів на просування та відкриття відділень різноманітних молодіжних організацій, рухів тощо.

На ТОТ Херсонської та Запорізької областей РФ активно розвиває мережу молодіжного руху “Юг Молодой”, який нараховує щонайменше 17 відділень та понад 7 тис. учасників. Рух активно займається індоктринацією дітей і

молоді, зокрема через ігрові заходи, влаштовує святкування до так званого «Дня возз'єднання Херсонської області із Росією». Активісти руху залучають дітей та молодь ТОТ до зафарбування кольорів прапору та гербу України, мотивуючи ці дії наявністю «нацистської символіки», а замість них малюють російські триколори (акція «Розфарбуй майбутнє»).

Створення осередків таких організацій на окупованих територіях для виховання дітей у дусі «російського патріотизму» може розцінюватись як порушення ст. 43 Гаазької Конвенції і ст. 50 Конвенції про захист цивільного населення (в контексті належного функціонування закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту). Окрім того, патріотичне виховання, спрямоване на виховання російської ідентичності, є прямою загрозою для права дитини на збереження власної ідентичності (ст. 8 Конвенції про права дитини).

Детальніше про діяльність молодіжних рухів на ТОТ в звіті ГО «ЦПП «Альменда» «Молодіжні рухи як інструмент індоктринації і милітаризації на окупованих територіях».

Нові виховні програми, з переміщенням дітей з ТОТ в Росію

Після початку повномасштабного вторгнення Росії та окупації нових територій України для знищення української ідентичності шляхом використання сфери освіти були розроблені та впроваджені нові виховні програми й інструменти, одним з яких є програма «Університетські зміни».

Програма передбачає короточасне переміщення дітей старшого шкільного віку (з 14 років, а в деяких випадках і з 12 років) з ТОТ Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської та Харківської областей до закладів вищої освіти Росії. Метою програми є профорієнтація та формування російської ідентичності, а, де-факто, – русифікація українських дітей, стирання української ідентичності та стимулювання їх переїзду з окупованих територій на навчання та подальше проживання в РФ.

З початку програми – в червні 2022 року до грудня 2023 року Університетські зміни

охопили понад 20 тисяч українських дітей віком від 12 до 17 років. Було залучено 81 університет з 47 російських регіонів. Проведенням Університетських змін опікувався особисто президент РФ В. Путін і питання їх проведення розглядалися на найвищих рівнях РФ.

Проведення Росією Університетських змін протирічить міжнародному праву, зокрема, Конвенції про права дитини 1989 року, статті 49 Женевської Конвенції з захисту цивільних осіб, статті 43 Гаазьких правил. Згідно зі ст. 43 Гаазьких правил, російська окупаційна влада не має повноважень впроваджувати російське федеральне законодавство, а натомість має поважати закони, які діяли на території до настання окупації. Держава-окупант також має «в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту». Стаття 8 Конвенції про права дитини 1989 р., стороною якої є і РФ, визначає, що дитина має право на збереження ідентичності, що включає і національну ідентичність.

Детальніше можна ознайомитись в дослідженні Програма «Університетські зміни» як інструмент знищення української ідентичності та індоктринації дітей та молоді з тимчасово окупованих територій».

Мілітаризація, військова підготовка, вербування молоді на ТОТ

Ст. 50 Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни, забороняє державі-окупанту зараховувати дітей до підпорядкованих їй формувань чи організацій, зокрема тих, що переслідують політичні цілі. Ст. 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права закріплює, що будь-яка пропаганда війни має бути заборонена законом. Стаття 38 Конвенції про права дитини і норми звичаєвого міжнародного гуманітарного права забороняє вербувати або використовувати дітей віком до 15 років як солдатів або допускати їх до участі у бойових діях. Призов на військову службу та мобілізація дітей, які не досягли 15-річного віку, або їх використання для ведення бойових дій є воєнним злочином відповідно до статті 8 (2) (b) (xxvi) Римського

статуту МКС. Як Україна, так і Російська Федерація, ратифікувавши Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, взяли на себе зобов'язання вжити всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 18-річного віку, не брали прямої участі у збройному конфлікті.

Для вербування дітей на ТОТ України РФ, зокрема, використовуються такі інструменти як мілітаризації освіти, «відпочинок» у воєнно-патріотичних таборах, членство в «Юнармії» та інших військово-патріотичних рухах, а саме:

з 01.09.2023 року в школах в рамках предмету «Основи безпеки та життєдіяльності» почали викладати курс початкової військової підготовки, під час якого дітей вчать основам стрільби, правилам поведінки зі зброєю та засобами індивідуального захисту, використанню ручних гранат, стройової та інженерної підготовки, а також надання першої медичної допомоги та «допоможуть отримати уявлення про службу у збройних силах країни» (тобто РФ) з метою підготовки майбутніх захисників вітчизни (тобто РФ). А починаючи з 1 вересня 2024 року, навчальний предмет «Основи безпеки та життєдіяльності» буде перейменованій на «Основи безпеки та захисту батьківщини», у зв'язку з чим в РФ була затверджена нова федеральна програма і до викладання даного предмету планується залучати учасників т.зв. СВО;

збільшення кадетських класів на ТОТ Криму та їх відкриття на т.зв. «нових територіях»: на ТОТ Криму вже 64 школи з кадетськими класами в 2023-2024 навчальному році; ТОТ Запорізької області – на кінець 2023 року відкрито 5 кадетських класів; ТОТ Херсонської області – щонайменше 4 класи (вересень 2023 року);

дітей з ТОТ Криму, м. Севастополь, Херсонської і Запорізької областей залучають до участі в молодіжній організації «Юнармія», де опановують початкову військово підготовку, а деякі з них в подальшому стають військовослужбовцями збройних сил РФ та беруть участь у війні проти України. Учасниками «Юнармії» стали: більше 11 243

дітей на ТОТ Криму, в т.о.м. Севастополь – понад 14500 (квітень 2023), Запорізька область – декілька сотень (лютий 2024), Херсонська область – понад 600 (лютий 2024). До кінця 2024 року до лав «Юнармії» на ТОТ Криму планується прийняти 10% школярів;

участь українських дітей у військово-патріотичних зборах/іграх від «Школи юних командирів» та «Школи майбутніх командирів», які реалізуються «Кримпатріотцентром», «Юнармією» на ТОТ Криму та м. Севастополя, де діти навчаються азам військово-тактичної, інженерної підготовки та польової медицини тощо. Такі заходи проводяться на ТОТ Криму та м. Севастополя регулярно. Також, влітку 2023 року для українських дітей були організовані у формі наметового табору військово-польові збори «Кримський рубіж», які проводилися 5-денними змінами впродовж літа. Усього було проведено 11 змін, в яких взяли участь щонайменше 600 дітей з ТОТ Криму та Херсонської області.

Такими діями РФ фактично здійснює вербування дітей з ТОТ України для служби в її армії або інших військових угрупованнях, а плацдармом для цього слугує отримання українськими дітьми з ТОТ російського громадянства, зокрема до вручення російських паспортів активно залучаються молодіжні рухи. Більше того, внесення 14.04.2023 року змін до Федерального Закону «Про військовий обов'язок та військову службу» дозволили укладати контракт про службу в Збройних силах РФ із громадянами, які досягли 18 років, тобто одразу після закінчення середньої школи.

Тож, ми можемо констатувати, що після повномасштабного вторгнення неправомірна політика РФ щодо дітей лише посилилася та поширилася на нові окуповані території з метою пришвидшення інтеграції цих територій України та їхнього населення в РФ. А відсутність належного міжнародного реагування на вищевказані порушення, призводить до того, що РФ продовжує та посилює свій вплив на українських дітей з ТОТ, порушуючи при цьому низку норм МП і МГП (https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/612056_yaki_normi_mizhnarodnogo_prava_porushuie.html). – 2024. – 07.05).

***

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Артем Петренко, журналіст, аналітик, старший лейтенант ЗСУ

Чому кремль воює з нашою Формулою миру

Останні місяці спостерігається значна активізація російської пропаганди в Україні та світі. Один з напрямів атак – українська Формула миру. Саме тому соромно, коли освічені українці дозволяють собі безпідставну публічну критику цієї нашої стратегічної ініціативи. За даними української розвідки, кремль кинув величезні зусилля саме для зриву та дискредитації Глобального саміту миру, який Україна має провести у червні у Швейцарії. Не підігруйте ворогу!

Формула у першу чергу – дипломатичний механізм для впливу на уряди різних країн. Маємо щодня доносити світу правду про російську агресію. Постійні багатосторонні та двосторонні зустрічі на рівні послів та інших представників десятків держав зі всіх континентів дають можливість щодня доносити до них реальну інформацію про злочини РФ, пояснювати їм ризики від Росії для світової безпеки та спростовувати російську пропаганду.

Формула дає можливість у щоденному режимі збільшувати підтримку України. У тому числі – за рахунок країн умовного неЗаходу. Хтось допомагає повертати дітей, хтось лікує наших військових, хтось надає рятувальне обладнання, хтось – обладнання для енергетики, хтось – ліки, хтось – нафтопродукти, хтось – фінанси. Загалом йдеться про додаткові мільярди для зміцнення нашої стійкості та наближення перемоги.

Хтось підтримує нас в міжнародних організаціях. Хтось допомагає розповсюджувати правду, адже у нас кардинально менше власних ресурсів на фоні масштабних пропагандистських зусиль Росії та її досить сильних партнерів.

Робочі групи по кожному пункту Формули, які очолюють різні групи країн, шукають додаткові ресурси та механізми для вирішення різноманітних проблем України.

Отже пункти Формули вже поступово виконуються. Коротко дам пояснення по кожному з них.

1. «Ядерна безпека» – про тиск на світ для обмеження «Росатому», поступове (хоч і дуже повільне) згорання російських атомних проектів по всьому світу, про обмеження величезного впливу РФ на МАГАТЕ та інші міжнародні структури. Це також про публічні і (більшою мірою) непублічні зусилля для недопущення російських терактів на захопленій ворогом ЗАЕС та ударів по інших українським атомним станціям.

2. «Продовольча безпека» – про наш аграрний експорт, що дає змогу нам наповнювати бюджет, багатьом нашим людям мати роботу і зарплату. Гуманітарна програма Grain From Ukraine – це не лише про збут нашого зерна до голодуючих в країнах Африки та Азії. Це також демонстрація благородства народу, який пережив Голодомори. Інакше кажучи – інструмент просування наших інтересів у цих частинах світу.

3. «Енергетична безпека» – про захист нашої критичної інфраструктури. Ви думаєте, що наша енергосистема після настільки масштабних ударів сама не впала та не розвалилася? Там є величезні підстави для критики. Але ви просто не уявляєте масштаби наших потреб та зусиль для забезпечення системи трансформаторами, генераторами та ще сотнями найменувань різного типу обладнання та матеріалів. І це все постійно збирається по всьому світу. Це одна з основ нашої стійкості та базова умова для перемоги.

4. «Повернення полонених та депортованих». Відомо, що агресор використовує полонених для впливу на рідних та близьких аби протиставити їх українській владі. Але ви не уявляєте масштаби роботи з повернення наших дорослих та дітей. Це не випадково є одним з пунктів Формули. І аргумент щодо викрадених дітей чують і розуміють як в арабському світі, так і в Латинській Америці. Не випадково ордер на арешт Путіна виписаний саме за цей злочин, який є однією з кваліфікаційних ознак геноциду.

5. «Відновлення територіальної цілісності». Це про основи світового порядку. Кожна країна

має зрозуміти, що перемога Росії означала би великий крок до світової війни. Що агресори по всьому світу побачать можливість безкарного перерозподілу сфер впливу і будуть наслідувати цей приклад. На всіх континентах є десятки територіальних претензій та конфліктів. Всі країни Глобального Півдня мають зрозуміти рівень загрози для себе. Це також важка щоденна дипломатична робота.

6. «Виведення російських військ і припинення бойових дій». Підтримка Формули миру світовою більшістю кардинально ускладнить просування фейкових «мирних планів», які насправді мають на меті залишити за агресором захоплене. Формула нагадує, хто агресор, в хто злочинець. І спростовує російську пропаганду, що, мовляв, це Україна не хоче переговорів.

7.»Відновлення справедливості». Світова більшість повинна зафіксувати: агресор має бути беззаперечно покараний. Масштабна робота щодо фіксування та розслідування російських злочинів, а також щодо створення Міжнародного трибуналу для засудження керівництва РФ за ключовий злочин агресії продовжується. Це також елемент нашої контрпропаганди, зменшення підтримки РФ та збільшення підтримки України. Тобто це також один з інструментів наближення нашої військової перемоги. Зокрема, йдеться і про ресурси із заморожених російських активів.

8. «Екологічна безпека» є важливою для всіх на планеті. Російська агресія лише за рік призвела до таких масштабів забруднення довкілля, які в звичайних умовах відбуваються десятиліттями. Масова свідомість недооцінює цю загрозу для людства. Але спеціалісти все розуміють. Тож вплив відчують навіть екваторіальні країни, які перебувають під великою загрозою через зміни клімату найближчими десятиліттями. Це важливий аргумент для багатьох країн Глобального Півдня. Цей пункт формули також – про розмінування. Для нашої безпеки та економіки це критично важливо. Якщо ми вже отримуємо додаткову допомогу для налагодження нашого нормального життя та використання наших сільськогосподарських

земель, Формула вже працює. Це також про нашу стійкість.

9. «Недопущення ескалації війни та повторення агресії». Україна вже підписала 8 безпекових угод з важливими країнами. Завершується опрацювання угоди із США. Це додатковий механізм убезпечити себе від впливу політичних процесів у цих країнах на нашу взаємодію. Тобто це і про розширення поточної підтримки, і про постійне зміцнення оборони України для недопущення нової російської агресії у майбутньому.

10. «Підтвердження закінчення війни». Зрозуміло, що війна так чи інакше завершиться переговорами за результатами подій на полі бою. Ми не знаємо, коли зможемо звільнити всі наші території. Але вся Формула побудована як робочий інструмент, який постійно допомагає збільшити міжнародну допомогу та нашу стійкість, і таким чином наблизити саме військову перемогу. А вже потім зафіксувати за допомогою світової спільноти необхідні нам результати.

Тож Формула – додатковий механізм для нарощення військової сили, для примусу агресора до миру.

Принципово важлива деталь: всі ці російські наративи про неможливість розгляду Формули миру без російської участі – суцільна брехня та маніпуляції. Не ведіться на них і не дозволяйте вестися іншим. На Тегеранську конференцію 1943 року, на якій планували майбутній світовий порядок, не запрошували представника нацистської Німеччини.

Будьте обережними в комунікаціях. Розбирайтеся в кожній проблемі перед тим, як публічно коментувати. Не дозволяйте агресору дезорганізувати наше суспільство. Будь-яка зневіра, яку прагне викликати в нас ворог, долається в єдиний спосіб: копіткою щоденною роботою.

Тож у нас з вами є єдиний правильний шлях – спокійно працювати на потрібний нам результат. І Глобальний саміт миру – черговий бій, який ми повинні виграти аби наблизити перемогу у війні (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/petrenko/6639f2cd102ad/>). – 2024. – 07.05).

***

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Роман Давимука, CEO Avalon

Майнові права на майбутню нерухомість: які важелі дає цей закон покупцям і що змінить на ринку

Ринок первинної нерухомості зараз – один з важливих маркерів стану економіки як на рівні спроможностей бізнесу, так і на рівні очікувань, настроїв та можливостей приватних інвесторів. Саме тому реальна статистика інвестицій на первинному ринку зараз затребувана на всіх рівнях. Проблема в тому, що цей ринок в Україні дуже потребує якісних інструментів обліку і аналізу. Якщо по вторинній нерухомості інформація акумулюється під час нотаріальних дій і внесення відомостей у державні реєстри і є досить об'єктивною, то первинний ринок аналізують різні структури, кожна з яких має свою методику та облікову базу і, відповідно результат, який може значно відрізнятись.

Допомогти в цьому питанні може закон «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому». Одна з його сильних сторін – створення бази для статистичного обліку первинної нерухомості. Але законом передбачена обов'язкова реєстрація майнових прав на об'єкти, які отримали дозвільну документацію після 10 жовтня 2022 року. Отже більш-менш показову статистику ми отримаємо щонайменше за 3-5 років.

І якщо у Львові і Західних регіонах ринок оновлюється динамічно і ця статистика буде релевантною вже роки через три, то більш уразливі внаслідок війни регіони, на кшталт Харківщини, Сумщини, Чернігівщини, навіть при сприятливій ситуації зможуть побачити об'єктивні дані від впровадження реєстрації речових прав в набагато більш віддаленій перспективі.

Загалом закон про майбутні об'єкти нерухомості (МОНи, як їх називають на ринку) – це потужний інструмент, який допоможе врегулювати ринок та який через нотаріальну дію з реєстрації майнових прав дає покупцю

важелі контролю. На даному етапі ми ще не бачимо всіх переваг, бо знаходимось лише на початку цього шляху.

Що змінює реєстрація майнових прав на ринку

Поки ми тільки реєструємо МОНи за проектною документацією і почали їх продавати, а вже в наступні роки побачимо закон в повній дії. Тоді при видачі сертифікату готовності на будинок з зареєстрованими МОНами, покупець квартири майже автоматично отримає право власності. Тобто зараз ця процедура реєстрації реально ускладнює життя девелоперам через невідпрацьовані механізми та призводить до суттєвої недоотриманої вигоди (багато проектів вже біля року могли б продаватись та будуватись, але чекають технічної можливості зареєструвати МОНи). Але на довгій дистанції – це про переваги для ринку первинної нерухомості та інвесторів.

Насправді, коли ми говоримо про захист інвесторів будівництва, варто розуміти, що реєстрація майнових прав не забезпечить на 100% покупця від шахрайства або банкрутства забудовника. В західних країнах це питання регулюється банківською системою та продажем майбутніх квартир через ескроу-рахунки, які акумулюють кошти і передають їх траншами забудовнику тільки по досягненню певних відсотків реалізації проекту (схожим аналогом в Україні є фонди фінансування будівництва – ФФБ). Але ця процедура захищає, наприклад, від подвійних продажів однієї квартири, ризиків зміни поверховості та важливих характеристик будинку. За законом перший набувач права власності, тобто покупець, має давати згоду на зміну поверховості проекту, використання загальних площ тощо. Якщо раніше забудовник це вирішував на рівні держструктур (ДАБІ або ДІАМ), то зараз це фактично неможливо. Потрібна згода всіх власників, хто вже купив квартири.

Отже це засадничий закон. І він не тільки про клієнта, але й про економіку, безпеку та репутацію ринку, а також саме про ту статистику та оцінку ринкового й інвестиційного потенціалу, на яку може покластися як девелопер, так і інвестор.

Щодо додаткового оподаткування, яке настає через право власності, то воно буде відчутно для професійних інвесторів, які купують квартири з метою перепродажу. Але також це – додаткові гроші для економіки країни. Ті, хто купує житло для сім'ї та власного проживання – під додаткове оподаткування на цьому етапі не потрапляє.

Альтернативні статистичні інструменти та інвестиційні стратегії

Повернемося до питань статистики та інвестиційного поля. Звісно, можна збирати інформацію з альтернативних джерел – через дані експлуатаційної компанії, споживання комунальних послуг, банківські операції тощо. Але все це опосередкований аналіз. Він відображає статистику в рамках об'єктів однієї девелоперської компанії, яка акумулює та обробляє інформацію за своєю методикою для власного користування. Наприклад, по нашій компанії ми бачимо, що місцями частка інвестиційних угод сягає 40%. Але це не можна екстраполювати на весь ринок, навіть регіональний, бо у всіх різний продукт та стратегії реалізації.

В період війни великі інвестиції в один об'єкт не поспішають робити навіть професійні інвестори. З точки зору воєнних та ринкових ризиків – краще розкласти яйця по різних кошиках (тобто розділити ризики між різними об'єктами). Навіть якщо на папері більш привабливою буде виглядати велика комплексна інвестиція, реальність, в якій ми зараз живемо, диктує свої рішення. Власне, на цьому фоні привабливою є житлова нерухомість та комерційні приміщення в популярних ЖК.

На затребуваних серед покупців об'єктах позначку в 50% заселення комплекс перетинає в середньому за три роки після введення в експлуатацію. Це важливий для девелопера показник, який допомагає орієнтуватися в калькуляції вартості і вакантності комерційних приміщень, паркінгів, навантаження на інфраструктуру тощо. Також це важливо для розуміння, коли починає працювати реальна капіталізація і зростання вартості перепродажу і оренди квартир. В середньому від моменту здачі в експлуатацію до досягнення цього рівня

вартість квадратного метру житла в комплексі зростає на 20-25% без врахування вартості ремонту.

Підсумовуючи можна сказати, що закон про майнові права – медаль з двома сторонами. З одного боку він має надати інструментарій для аналізу ринкової ситуації, дозволяє бачити комплексну картину і прораховувати стратегію як гравцям ринка, так і інвесторам та зменшує деякі ризики. З іншого – вже сьогодні нові правила вимагають певного часу і зусиль для відпрацювання процедури. Але оптимістичним фактором залишається те, що навіть попри додаткові витрати, ринок нерухомості зберігає великий інвестиційний потенціал, який має реальні перспективи зростання після закінчення бойових дій та виходу на наш ринок іноземних інвесторів, які звикли до прозорих та цивілізованих правил гри (https://zaxid.net/maynovi_prava_na_maybutnyu_neruhomist_yaki_vazheli_daye_tsey_zakon_pokuptsyam_i_shho_zminit_na_rinku_n1585206). – 2024. – 09.05).

***

Блог на сайті «Волинські новини»

Про автора: Володимир Фесенко, голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» спеціально для УНІАН

Володимир Фесенко: Бути громадянином: Чому призуринення консульських послуг викликало паніку

Консульські послуги стали недоступними для українців призовного віку з 23 квітня. Що відбулося? Був ухвалений закон про мобілізацію, який набуде чинності 18 травня. Фактично, зараз оновлюється система мобілізації, її механізми, оновлюється система військового обліку.

І, відповідно до закону, чоловіки призовного віку, в тому числі, які перебувають за кордоном, повинні будуть оновити свої особисті дані в ТЦК через консульство, кабінет військовозобов'язаного, телефоном чи електронною поштою.

Річ у тім, що військовий облік у нас відбувався за місцем проживання. Але мільйони людей

поміняли місце проживання. Причому мова йде не лише про українців всередині країни – багато громадян виїхали за кордон, і це не лише жінки та діти.

Тому немає нічого страшного, щоб відновити свої дані, стати на військовий облік заново (для цього створюється електронний кабінет і є інші варіанти). Таким чином вони фактично підтверджують, що є не просто де-юре, а де-факто є громадянами України. Що вони дійсно залишаються громадянами України, а не просто хочуть лише використовувати український паспорт для отримання західної соціальної допомоги.

Такі заходи насправді потрібні. Я не бачу в цьому нічого поганого. Адже мова не лише про ухильців. Багато людей, хто й раніше перебував за кордоном, свого часу не стали ставати на військовий облік, заново реєструватися, тому отримали колись документи й надалі вирішили уникати цього процесу.

Хтось взагалі хотів схитрити, уникнути військового обліку, залишатися «в тіні», уникати виконання обов'язків стосовно своєї держави... У нас багато хто вимагає, щоб держава робила те, чи інше, а сам не хоче виконувати обов'язки, зокрема платити податки чи захищати країну. Але якщо ти залишаєшся громадянином України чи хочеш залишатися громадянином України, закон потрібно виконувати.

При цьому, для коротких поїздок за кордон не має виникнути ніяких проблем – більшість людей не стають під час таких поїздок на консульський облік.

Проблеми можуть виникнути у тих, у кого закінчується термін дії закордонного паспорта і потрібно його відновити, або отримати якісь документи через консульство.

Тоді будуть запитувати, чи стали ви на військовий облік, чи підтвердили себе у реєстрах військовозобов'язаних. А далі все залежить від людини. Кожен сам буде вирішувати для себе. Люди змушені будуть замислитись, що робити далі. Якщо хочеш залишатися українцем, то маєш бути ним не лише формально, за наявністю паспорта, бути лише споживачем українського громадянства та використовувати його за кордоном, а якимось

допомагати своїй країні. Якщо людина буде далі ховатися від держави, то тоді вона спочатку де-факто, а потім де-юре втратить українське громадянство.

Водночас, не думаю, що варто очікувати якогось масового повернення чоловіків назад в Україну. Багато українців у перші дні війни повернулися, і це був достатньо масовий процес.

Але якщо люди виїхали й не хотіли повертатися, тобто виїжджали цілеспрямовано, щоб не потрапити до лав Збройних сил України, то навряд вони прийматимуть рішення про повернення. Проте, мабуть, будуть такі, хто повернеться.

Зараз читаю багато коментарів, мовляв, такими діями ми відштовхуємо людей. Але це – вибір людини. Нам потрібні не формальні громадяни, формальна статистична кількість людей, які вважають себе громадянами України, а щоб вони реальними діями підтверджували цей статус. Тому кожен буде вирішувати для себе, як буде далі (https://www.volynnews.com/blogs/blog_475/buty-hromadianynom-chomu-pryzupynennia-konsulskykh-posluh-vyklykalo-pa/). – 2024. – 24.04).

***

Блог на сайті «Волинські новини»

Про автора: Ірина Сисоєнко, президент ГО «Всеукраїнська асоціація фізичної медицини, реабілітації і курортології», керівник «Центру медико-психологічної реабілітації на Саксаганського» Інституту медицини праці ім. Кундієва Національної академії медичних наук України.

Ірина Сисоєнко: Ігрова залежність у військових. Що далі?

Наші захисники на передовій стикаються з такими колосальними викликами, рівень яких ми, в тилу, не можемо собі навіть уявити. Нелюдська напруга. Не лише фізичне, емоційне, а й психологічне навантаження. І психіка, звісно, шукає виходу з такого високого рівня гострого стресу.

Це одна з основних причин тієї проблеми, про яку сьогодні все голосніше говорять

у нашому суспільстві – ігрова залежність. Лудоманія. Патологічна схильність до азартних ігор, яка для багатьох бійців стає небезпечним способом відволіктися від важких подій на фронті.

Коли психіка хоче врятуватися від гострого стресу і зберегтися, вона обирає найдоступніший, найлегший і найшвидший спосіб. Онлайн-казино стали цим легким, швидким і доступним способом для багатьох бійців, і в той же час стали небезпечною пасткою, в яку багато хто вже потрапив.

«Ліки», які стали отрутою, адже суми, які щодня програються в нашій країні в онлайн-казино, жахають своїми масштабами. За деякими даними, кошти, які за минулий рік надійшли від тих, хто програв, на рахунки онлайн казино, у разі перевищують усю волонтерську допомогу.

Першими почали говорити про цю проблему самі бійці. Ті, хто бачив, у яку пастку потрапило багато їхніх побратимів і ті, хто зміг усвідомити, що онлайн-казино не лише збагачуються на психологічних проблемах людей, котрі опинилися у надзвичайно важких умовах, а й просто грабують країну.

Адже багато онлайн-казино, жертвами яких стали наші хлопці, швидше за все зареєстровані за межами країни. Через деякий час, завдяки наполегливості багатьох військових та сильному резонансу у суспільстві, на сигнали відреагувала і влада.

Нещодавно президентом підписаний Указ «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет» № 234/2024 від 20 квітня 2024 року, який передбачає обмеження реклами онлайн-казино, введення системи онлайн моніторингу, блокування нелегальних вебсайтів, обмеження для військових тощо.

Тепер справа не лише за виконавчими органами, а й за нами – тими, хто займається реабілітацією воїнів. У своїх реабілітаційних центрах ми теж бачимо, що ця проблема існує, адже деякі хлопці, перебуваючи на фізичній реабілітації, продовжують використовувати ігри в онлайн-казино як спосіб відволіктися, заспокоїтися, забути.

І перед нами постає нове завдання: як, поряд з фізичною, психологічною та емоційною реабілітацією, допомогти нашим бійцям позбутися патологічної ігрової залежності. Завдання це дуже непросте, адже у світі на сьогодні існує дуже мало методик та напрацювань, які можна було швидко освоїти нашим фахівцям та застосовувати тут.

Протоколи роботи з ігровими залежностями зараз перебувають у стадії формування у багатьох дослідницьких центрах світу та значно відрізняються від протоколів роботи з хімічними залежностями, тобто, алко, нарко та лікарськими залежностями.

Перед реабілітаційними центрами країни стоїть дуже серйозне завдання і ми маємо виконати величезну роботу в цій сфері: дослідити міжнародний досвід і вибрати найкраще, сформувати відповідні методики та протоколи роботи, залучити фахівців і найголовніше – адаптувати методики під наші запити, нашу реальність і наших хлопців.

Адже ми завжди і в усьому – на боці тих, кому допомагаємо реабілітуватися та повернутися до повноцінного життя (https://www.volynnews.com/blogs/blog_476/ihrova-zalezhnist-u-viyskovykh-shcho-dali/). – 2024. – 02.05).

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Василь Лаврук, екс головний спеціаліст відділу освіти Косівської РДА Івано-Франківської області.

Чому реальний тематичний облік навчальних досягнень учнів пішов у небуття?

Автори введення 12-бальної шкали оцінювання, за якої ми відмовилися від незадовільних оцінок, та тематичного обліку навчальних досягнень школярів, згідно з яким основна увага акцентувалася на рівні засвоєння учнями теми (тобто ми хотіли наблизитися до цивілізованих країн в оцінці роботи учнів) ставили основну мету сприяти якісним змінам у ставленні дітей до навчальної діяльності.

Однак цього не сталося – і ми констатуємо той факт, що безвідповідальне ставлення

значної частини школярів до навчальних занять через немалу кількість як об'єктивних, так і суб'єктивних внутрішньошкільних та позашкільних проблем, на жаль, не знижується, а зростає.

Але, озираючись на пройдений шлях, хочу показати на прикладі впровадження тематичного обліку, як у нас, на мою думку, вміють загубити добру ідею.

Тематична оцінка, яка виставлялася з моменту введення тематичного обліку, відображала рівень засвоєння учнем теми та виводилась на підставі тематичних оцінювань (на допомогу вчителю було видано чимало друкованих посібників) з урахуванням оцінок, які він отримав за роботи контролюючого характеру.

Учням, які упродовж вивчення теми мали достатню кількість поточних оцінювань, тематична, за його згоди, могла виставлятися на їх основі. При всьому цьому поточне оцінювання (основна його функція напевно не контролююча) учителем могло і не проводитися. Така система більш реально виявляла рівень засвоєння теми в цілому.

Але так було до того часу, поки МОН не видало два документи: «Загальні критерії оцінювання учнів у системі загальної середньої освіти» (наказ № 371 від 05.05.08) та «Інструкцію з ведення класного журналу у 5-11 класах» (наказ № 496 від 03.06.08).

Ці два документи прирівняли всі види оцінювань і відмінили проведення окремої атестації під час тематичного оцінювання. І, як на мене, з того часу реальне тематичне оцінювання спочило в Бозі, бо воно перетворилося у формальне, яке вчитель виставляє за горе-середнім балом всіх оцінок (а може, і однієї-двох) вивчення теми, а якщо їх немає, то можна і дописати, адже ніхто це і так не доведе.

Я ніколи не стояв на позиції, що поточне оцінювання не слід проводити. А чи можна за двома-трьома поточними оцінками реально оцінити рівень засвоєння учнем теми? Думаю, що ні, бо поточна оцінка відображає тільки засвоєння її окремого елемента.

При здійсненні контрольної-оціночної діяльності вчитель дотримується відповідних

принципів, серед яких є і гуманізація контролю. Відповідно до нього, учень має право на корекцію навчальних досягнень. Вищеназвані документи відмінили право учня на корекцію тематичної та ввели тільки право учня на корекцію семестрової.

Таким чином, добру ідею реального тематичного обліку, яка вже була знайшла своє практичне втілення, МОН перетворило у формальний – за середнім балом, який висвічується на калькуляторі.

Хтось скаже: «Чому про це не писав у 2008 році?» Писав, але у нас верхи-теоретики не дуже прислухаються до низів-практиків (<https://osvita.ua/blogs/91985/>). – 2024. – 26.04).

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021–2023), доктор економічних наук, професор.

Чи потрібен ректору вишу науковий ступінь?

У соціальних мережах та на окремих інформаційних сайтах виникла чергова запекла дискусія: потрібно чи не потрібно ректору (тобто людині, яка очолює заклад вищої освіти) мати науковий ступінь?

Дискусія виникла у зв'язку з призначенням громадянки Семенової на посаду в. о. ректорки Національного авіаційного університету.

Про пані Семенову відомо досить мало. Вона – депутатка Київської міської ради від політичної партії «Слуга народу», працює в комісії Київради з питань цифрової трансформації та регулювання надання публічних послуг, є співзасновницею благодійного фонду. Навчалася в аспірантурі, але дисертацію не захистила. На одному сайті написано, що вона асистент кафедри, але не конкретизовано – якої саме кафедри, які дисципліни викладає, який обсяг навчального навантаження виконує, які має наукові праці, чи бере участь у наукових проєктах тощо.

Деякі дописувачі закидають, що пані Семенова не має наукового ступеня, а отже, не може очолювати заклад вищої освіти.

Критики написали багато засторог. По-перше, в Законі України «Про вищу освіту» міститься чітка вимога: кандидат на посаду керівника закладу вищої освіти повинен мати, серед іншого, вчене звання та науковий ступінь (пункт 1 статті 42). По-друге, у закладах вищої освіти працюють доктори і кандидати наук, і для того, аби ними управляти ефективно, потрібно мати авторитет, розуміти специфіку і бути повноцінною частиною цієї спільноти. По-третє, аби бути керівницею – треба довести свою кваліфікацію (яка підтверджується, зокрема, успішним захистом дисертації перед авторитетною науковою спільнотою).

Автор цих рядків пані Семенову бачив лише на фотографіях. Охоче вірю, що вона хороша людина. Матеріал – не про неї. Матеріал – про проблему.

Запитання звучить так: чи можна, з правової точки зору, призначити на посаду виконуючого обов'язки ректора особу (фахівця) без наукового ступеня і вченого звання?

На мій погляд, якщо казати формально – то можна.

Спочатку треба уважно почитати кілька правових позицій, закріплених в Законі України «Про вищу освіту».

кандидат на посаду керівника закладу вищої освіти повинен володіти державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови, мати вчене звання та науковий ступінь (для закладів вищої освіти мистецького спрямування – вчене звання та науковий ступінь або ступінь доктора мистецтва) і стаж роботи на посадах науково-педагогічних працівників не менш як 10 років. Кандидат на посаду керівника закладу вищої освіти державної чи комунальної форми власності має бути громадянином України” (пункт 1 статті 42);

безпосереднє управління діяльністю закладу вищої освіти здійснює його керівник (ректор, президент, начальник, директор тощо). Його права, обов'язки та відповідальність визначаються законодавством і статутом закладу вищої освіти” (пункт 1 статті 34);

керівник закладу вищої освіти обирається шляхом таємного голосування строком на п'ять

років у порядку, передбаченому цим Законом і статутом закладу вищої освіти (абзац третій пункту 3 статті 42);

з особою (кандидатурою), обраною керівником закладу вищої освіти відповідно до вимог цього Закону, засновник (засновники) або уповноважений ним (ними) орган (особа) укладає контракт строком на п'ять років не пізніше одного місяця з дня її обрання...” (абзац десятий пункту 3 статті 42).

Окремо слід процитувати пункт 2 статті 42: «Не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника закладу вищої освіти особа, яка:

1) за рішенням суду визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена;

2) має судимість за вчинення кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку;

3) відповідно до вироку суду позбавлена права обіймати відповідні посади;

4) за рішенням суду була визнана винною у вчиненні корупційного правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;

5) піддавалася адміністративному стягненню за корупційне правопорушення – протягом року з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили;

6) підпадає під дію частини третьої статті 1 Закону України «Про очищення влади»;

7) голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року».

Проаналізувавши наведені правові приписи, можна зробити багато висновків, але в контексті нашої публікації цікаві наступні.

Законодавець встановив вимоги лише для кандидата на посаду керівника закладу вищої освіти, а не для самого керівника або особи, що виконує його обов'язки.

Кваліфікаційні вимоги для кандидата на посаду керівника закладу вищої освіти, очевидно, є кваліфікаційними вимогами і для самого керівника закладу вищої освіти (оскільки стати керівником закладу вищої освіти можна тільки шляхом обрання – тобто, певний час перебуваючи у статусі

кандидата), хоча законодавець про це прямо не вказує.

Законодавець чітко вказує, що права, обов'язки та відповідальність керівника закладу вищої освіти визначаються законодавством і статутом закладу вищої освіти, але не згадує про кваліфікаційні вимоги. Отже, встановлення кваліфікаційних вимог для керівника (або особи, що виконує його обов'язки) у статуті закладу вищої освіти не є обов'язковим.

Керівником закладу вищої освіти в розумінні Закону України «Про вищу освіту» може бути лише особа, яка обрана шляхом таємного голосування. Якщо особа не обрана, а просто призначена тимчасово виконувати обов'язки керівника (ректора) – формально, вона не є керівником закладу вищої освіти в розумінні згаданого закону. А відтак, на таку особу не розповсюджуються вимоги і обмеження, що встановлені суто для керівника або претендента на його посаду.

Закон містить перелік підстав, за яких особа (фахівець) не може бути обрана, призначена (у тому числі виконувачем обов'язків) на посаду керівника закладу вищої освіти. Вказаний перелік є вичерпним, його розширити може лише Верховна Рада шляхом внесення змін до самого закону. Згадки про відсутність наукового ступеня у цьому переліку немає.

Можливо, написано складно. Зараз поясню простіше. Вимога про наявність наукового ступеня ставиться лише до особи, яка хоче бути кандидатом (претендентом) на посаду ректора. Але такої вимоги до особи, яка просто виконує обов'язки ректора – немає. Також немає жодної законодавчої заборони виконувати обов'язки ректора, якщо у особи немає наукового ступеня.

Але можна написати навіть більше: виходячи із проаналізованих правових норм, виконуючим обов'язки ректора може бути особа, яка не є громадянином України, або не має вищої освіти, або зовсім не володіє українською мовою, або ніколи не працювала в освіті, або навіть не вмє читати і писати.

А тепер – змістовна сторона питання.

Керівник закладу вищої освіти (або особа, яка тимчасово виконує його обов'язки) в силу свого службового становища та наявних

посадових повноважень щоденно використовує кваліфікації (компетенції), що властиві саме для фахівців з науковим ступенем та вченим званням.

Відповідно до пункту 3 статті 34 Закону України «Про вищу освіту», керівник закладу вищої освіти в межах наданих йому повноважень:

організовує діяльність закладу вищої освіти (підпункт 1);

відповідає за результати діяльності закладу вищої освіти перед засновником (засновниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) (підпункт 4);

забезпечує організацію та здійснення контролю за виконанням навчальних планів і програм навчальних дисциплін (пункт 12);

здійснює контроль за якістю роботи педагогічних, науково-педагогічних, наукових та інших працівників (пункт 14).

У пункті 4 статті 34 Закону України «Про вищу освіту» зазначено, що керівник закладу вищої освіти відповідає за провадження освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності у закладі вищої освіти, за результати фінансово-господарської діяльності, стан і збереження нерухомого та іншого майна цього закладу.

Важко собі уявити, що особа, яка не має наукового ступеня, зможе правильно та неконфліктно організувати роботу докторів і кандидатів наук, враховуючи наукові інтереси кожного з них.

Важко собі уявити, що особа, яка не має наукового ступеня, здатна здійснювати ефективний і якісний контроль за роботою докторів і кандидатів наук.

Важко собі уявити, що особа, яка не має наукового ступеня, зможе усвідомлено нести відповідальність за результати праці докторів і кандидатів наук.

Окрім того, слід взяти до уваги, що заклад вищої освіти має нормально працювати і постійно розвиватися навіть в той період, якщо посада ректора тимчасово вакантна. Виконуючий обов'язки керівника – це не якась там «проміжна особа», яку призначили «якось пересидіти». Ця особа, якщо вона

сумлінна, має забезпечити повну спроможність функціонування та повноцінне адміністрування усіх процесів.

Образно кажучи, якщо якась особа тимчасово виконує обов'язки хірурга – це означає, що ця особа повинна вміти бути хірургом, тобто мати відповідну кваліфікацію.

Висновок: особа, яка тимчасово виконує обов'язки керівника закладу вищої освіти, на моє глибоке переконання, повинна мати науковий ступінь та вчене звання.

Особисто я бажаю пані Семеновій гідно витримати ті випробування, які їй посилає доля. Є ймовірність, що цей кейс буде вдалим. Слід особливо підкреслити, що колектив НАУ сприйняв призначення переважно прихильно (адже ми не чули жодних протестів).

Щоправда, дещо дивує захмарна активність тимчасової очільниці університету у інформаційному просторі: що не день – нове емоційне інтерв'ю. У цих інтерв'ю слово «Луцький» зустрічається частіше, ніж слова «наука», «інновація», «технологія». Нам залишається лише сподіватися, що у в.о. є час не лише давати відповіді на паркетні запитання журналістів, а ще й сумлінно займатися рутинними і невдячними управлінськими справами.

І наостанок – трішки професорських фантазій.

Ми проаналізували наявну законодавчу базу і наявну практику. Але нам ніхто не забороняє обговорювати інші (оптимальні або перспективні) моделі управління українськими закладами вищої освіти. А тому заради справедливості слід вказати, що можливий і варіант, коли керівництво (управління) закладом вищої освіти здійснює особа без наукового ступеня. Це буде можливо, якщо:

керівник закладу вищої освіти виконує функції, що не пов'язані з організацією освітнього та наукового процесів (приміром, виконує лише представницькі функції, можливо – інколи головує на засіданнях певних колегіальних органів);

освітню та наукову діяльність закладу вищої освіти організують посадові особи, які мають науковий ступінь;

до конкурсу на посаду керівника закладу вищої освіти допускаються лише особи, які мають відповідний стаж управлінської роботи, пройшли відповідну підготовку та підтвердили свою кваліфікацію перед незалежною комісією.

Можлива і інша модель. Запровадження в закладі вищої освіти посади канцлера. Ректор є вищою посадовою особою, вирішує ключові питання основної діяльності (тобто організацію освітньої та наукової діяльності), а канцлер займається фінансово-господарськими питаннями, підписує кадрові накази, платіжні документи, акти приймання-передачі. Іншими словами, канцлер може «розвантажити» ректора від виконання функцій, які не потребують наявності наукового ступеня.

Також, на мій погляд, перспективною є ідея, аби посаду ректора та посаду голови Вченої ради займали різні люди. Вчена рада – це університетський парламент, що вирішує стратегічні питання розвитку закладу та здійснює повноцінний контроль за виконанням своїх рішень. Відповідно, голова Вченої ради – спікер університетського парламенту – організовує змістовну роботу цього колегіального органу, а ректор університету має адміністративні повноваження і як би очолює «виконавську вертикаль». Така модель дозволить і «розвантажити» керівника закладу (ректора), і посилити реалізацію принципів академічної автономії.

Мрію, аби вища освіта якомога скоріше перестала бути місцем політиканства, бруду і маніпуляцій.

Професорських фантазій на сьогодні досить.

P.S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/92017/>). – 2024. – 30.04.

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Терно, професор кафедри давньої і нової історії України та методики навчання історії, завідувач лабораторії модерної історії України та

інноваційних освітніх технологій Запорізького національного університету.

Стандарт вищої освіти з педагогічних спеціальностей: що з ним не так?

17 квітня 2024 року на сайті Міністерства освіти і науки України було оприлюднено проєкт стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. Пропоную проаналізувати запропонований проєкт Стандарту.

Кількість загальних, професійних компетентностей та результатів навчання у Стандарті вищої освіти визначаються наказом МОН № 584 від 30.04.2020 року.

Відповідно до затверджених методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти, кількість загальних компетентностей має становити 3–10 позицій; кількість спеціальних (фахових, предметних) компетентностей має становити 5–20; кількість результатів навчання має становити 10–25 позицій.

Запропонований проєкт стандарту складений із порушенням наказу МОН № 584 від 30.04.2020, оскільки загальних компетентностей передбачено 17 (на 7 більше від установленої кількості); фахових компетентностей 24 (на 4 більше від установленої кількості); результатів навчання 40+ (щонайменше на 15 позицій більше від установленої кількості).

Резонно постають запитання:

1. Укладачі стандарту знайомі із методичними рекомендаціями щодо розроблення стандартів вищої освіти?

2. Як так могло статися, що міністерство пропонує до громадського обговорення проєкт стандарту, що суперечить його ж наказам?

У зв'язку із тим, що проєкт стандарту переважаний компетентностями та результатами навчання, всі розробники освітніх програм апріорі потрапляють у пастку: скільки треба освітніх компонентів, щоби забезпечити 40+ результатів навчання? Як це узгодити із чинними нормативами щодо кількості дисциплін та екзаменів на семестр?

Таким чином, розробники освітніх програм поставлені в ситуацію, коли вони просто не зможуть реалізувати цей стандарт на своїх освітніх програмах. А відтак, матимуть проблеми із акредитацією через невиконання стандарту.

Виникає резонне питання: чому проєкт стандарту вищої освіти спеціальності 014 настільки ускладнений у порівнянні із чинним Професійним стандартом? Адже укладачі Професійного стандарту вмістилися у 20 компетентностей, а укладачі стандарту вищої освіти ледве-ледве обмежилися 41 компетентністю? Перевищення кількості компетентностей вдвічі!

Неправильно у проєкті Стандарту зазначено предметну спеціальність 014.03. У проєкті написано «014.03 Середня освіта (Історія)», натомість треба: «014.03 Середня освіта (історія та громадянська освіта)» (наказ МОН № 260 від 04.03.2024 року).

Побіжно зауважимо, що до перейменування предметної спеціальності 014.03 теж є зауваги. Приміром, чому у нас спеціальність 014.01 не називається «українська філологічна освіта»? Чому 014.04 не називається «математична освіта»? Чому спеціальність 014.06 не називається «хімічна освіта» і т. ін.?

Мабуть тому, що освіта – це процес набуття знань, умінь, навичок, цінностей, ставлень. А сферою знань є громадянознавство, українська мова, математика, хімія тощо.

Взагалі-то, варто було б виправити й цю логічну помилку та подати назву спеціальності 014.03 у такій редакції: «014.03 Середня освіта (історія та громадянознавство)».

Отже, оскільки проєкт стандарту вищої освіти складений із порушенням чинного законодавства та апріорі ставить невиконувани вимоги перед розробниками освітніх програм, необхідно направити проєкт на доопрацювання. Ухвалювати цю редакцію неправомірно (<https://osvita.ua/blogs/92044/>). – 2024. – 03.05).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Сергій Позняк, фінансовий та інвестиційний експерт, власник і генеральний директор FGK finance group

Захист доброчесного бізнесу в умовах війни

23 січня Президент України підписав Указ №21/2024, яким ввів в дію рішення РНБО, згідно якого передбачалися аудит кримінальних проваджень та мораторій на ті процесуальні дії під час цих проваджень, які могли заблокувати підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання.

Сьогодні відбулась зустріч Генерального прокурора з Радою з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану при Президентові України, Рада бізнес-омбудсмена, керівниками бізнес-асоціацій, в т.ч. Асоціація підприємців-ветеранів АТО. Тема: «Захист доброчесного бізнесу в умовах війни. Продовження діалогу». Бо ветеранський бізнес має бути взірцем. В тому числі взірцем доброчесності.

Під час зустрічі Офіс Генерального прокурора були презентовані результати проведеного аудиту кримінальних проваджень за січень-квітень 2024 року. За цей час кількість обшуків зменшилась на 46%, запобіжні заходи вживались у 28% випадків, а кількість клопотань прокурорів та слідчих про проведення відповідних процесуальних дій (обшуків, блокування рахунків тощо) спостерігалася лише у 5% випадків.

Попередньо Рада з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану при Президентові України, Асоціація Підприємців-ветеранів АТО та Федерація роботодавців України проводили аналіз виконання Указу Президента. Констатуємо, що нових скарг на дії правоохоронних органів, які б обмежували право на підприємницьку діяльність від наших членів та від колег по бізнес-середовищу, не було.

Також було порушене питання створення сприятливого середовища для ветеранського бізнесу. В тому числі з боку правоохоронних органів. Цю думку повністю підтримав генеральний прокурор Андрій Костін та окремо зазначив, що потрібно сфокусуватись на випадках шахрайства як відносно ветеранського статусу так і стосовно самих військових і ветеранів. Що, на мою думку, може забезпечити тільки чітке, прозоре,

однозначне законодавство для ветеранського підприємництва.

Так, досудові розслідування у старих кримінальних провадженнях тривають, з них закрито тільки близько 19%, але скарг на застосування нових обмежувальних заходів, як-то блокування рахунків, арешт майна, неспівставні застави тощо, від наших колег-підприємців не було. Отже ми можемо констатувати, що фактично Указ Президента №21/2024 Офісом Генерального прокурора виконувався.

Як зауважив Генеральний прокурор Андрій Костін, Офіс Генпрокурора має намір продовжувати аудит кримінальних проваджень. Цілком підтримуємо цю позицію, оскільки не всі подання щодо аудиту розглянуті. Отже розраховуємо, що доля кримінальних проваджень проти бізнесу буде вирішена найближчим часом.

Під час зустрічі Генпрокурор підписав Стандарти діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування, в розробці яких брала участь Рада з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану при Президентові України, Федерація роботодавців та інші бізнес-асоціації. Підкреслимо, що виконання цих Стандартів є обов'язковим для прокурорів, що є першим кроком унеможливлення тиску на бізнес і фактичним продовженням мораторію.

Ми, як #АПВА, були активними учасниками обговорення змін до законопроекту про БЕБ, який має стати єдиним правоохоронним органом для розслідування економічних злочинів. Маємо надію, що Верховна Рада України врахує наші пропозиції та найближчим часом проголосує за відповідний законопроект у другому читанні. В такий спосіб відбудеться перши крок на шляху перезавантаження БЕБ.

Крім того, підприємницькою спільнотою та Радою підготовлено зміни до Кримінального процесуального кодексу. В разі, якщо вони будуть прийняті, це унеможливить багато елементів тиску, які правоохоронні органи застосовували до дії Указу Президента №21/2024. Знов таки йдеться про неправомірні блокування рахунків на неспівставні суми та на

невизначений час, обшуки без ухвали слідчого судді та багато іншого. Все це в наших спільних пропозиціях передбачено.

Від імені ветеранів-підприємців, закликаю народних депутатів у найближчий час ці пропозиції розглянути і прийняти. Тоді реформа правоохоронної системи буде комплексною. В такому разі можемо стверджувати, що дасть Бог, в умовах воєнного стану підприємницька діяльність, спрямована на забезпечення економічної безпеки країни, буде сприяти нашій Перемозі.

За основу взяв текст Дмитро Олійник бо точніше й не скажеш) (https://censor.net/ua/blogs/3486230/zahist_dobrochesnogo_bznesu_v_umovah_vyini). – 2024. – 25.04).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Микола Мельник, експерт аналітичної групи «Левіафан»

Громадянство для громадян

Громадянство – це політико-правовий зв'язок між людиною і державою. Це суспільний договір, де кожен учасник має свої права та обов'язки. Відповідно до основних положень теорії суспільного договору, сам договір є дійсним поки відповідає суспільному інтересу, якщо договір не відповідає «суспільному інтересу», то його змінюють шляхом змін в законодавстві та проведення виборів в представницьких органах. У той же час члени суспільства беруть на себе зобов'язання дотримуватись умов договору шлях прийняття відповідальності за порушення закону.

В ліберальному суспільстві, яким є Україна, права людини в суспільній дискусії ставились завжди на перший план по відношенню до обов'язків, і поки в країні не було війни обидві сторони суспільного договору не звертали увагу на те, що жодна із сторін не виконує своїх обов'язків перед контр-агентом.

Але почалось Велике вторгнення, та подія яка змушує нас переосмислити взаємостосунки між державою і громадянином. Для того, щоб державі виконати свій обов'язок по захисту суспільства від знищення першочерговим стає

виконання громадянином обов'язку по захисту Батьківщини (ст.65 Конституції України).

Відповідно до рішення Конституційного суду України Від 25 квітня 2019 року № 1-р(П)/2019 «військова служба є конституційним обов'язком громадян України, який полягає у забезпеченні оборони України, захисті її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності». Тож захист Батьківщини реалізується через військову службу. Волонтерство і донат – це лише допомога іншим громадянам і державі у виконанні їх взаємних конституційних обов'язків. Сплата податків жодним чином до захисту Батьківщини не відноситься, тож ті хто називають себе «економічним фронтом» можуть розслабитись.

Тож в частині захисту життя суспільства і виживання держави ми маємо обов'язок держави захистити життя громадян, а для цього мобілізувати громадян до війська, з іншого боку громадяни мають право вимагати від держави організації ефективної системи безпеки, створення системи посиленої соціальної підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей (ст.17 Конституції України) та обов'язок щодо служби в Збройних силах України.

Якщо цей обов'язок не виконується, то держава має право застосувати санкції. Наразі в Україні існують наступні види санкцій:

Адміністративні:

стаття 210 КпАП України «Порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку»;

стаття 210-1 КпАП України Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію»;

стаття 211 КпАП України «Зіпсуття військово-облікових документів чи втрата їх з необережності»;

Кримінальні

стаття 335 КК України «Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу»;

стаття 336 КК України «Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період»;

стаття 336-1 КК України «Ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації»;

стаття 337 КК України. «Ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів»;

стаття 403 КК України. «Невиконання наказу»;

стаття 407 КК України «Самовільне залишення військової частини або місця служби»;

стаття 408 КК України «Дезертирство»;

стаття 409 КК України «Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом»;

Попри різноманітність складів санкцій, але вони мають один великий недолік. Вони передбачають, що громадянин дочекається накладення на нього стягнення і таким чином понесе покарання, але не відповідає на питання що робити, якщо громадянин в односторонньому порядку де-факто розірвав правовідносини держави втікши за кордон.

Що є справедливим в ситуації, коли один із контр-агентів де факто не виконує свої зобов'язання, а шансів притягнути його до відповідальності немає? Тобто порушує суспільний договір, не визнає суспільний інтерес і воліє бути частиною іншого суспільства?

Єдиний логічний вихід тут є розрив таких відносин.

Якщо перекласти на правовідносини «держава – громадянин», то держава зобов'язана розірвати цей правовий зв'язок, тобто «громадянство». Відповідно до Конституції України громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство (ст. 25), а той же час громадянство може бути припинене до того часу, поки фізична особа не повернеться в Україну і не отримає те стягнення на яке заслужила. Тож єдиний правовий вихід це внесення змін в статтю 17 Закону України «Про громадянство» додавши:

п.2-1 «виїзд за межі України у не законний спосіб під час особливого періоду»;

Не виконання обов'язку по захисту Батьківщини повинно мати наслідком припинення громадянства і як наслідок, позбавлення активного і пасивного виборчого права таких фізичних осіб. Поновлення в громадянстві має допускатись лише після того, як людина понесе кримінальну відповідальність за порушення своїх обов'язків перед державою та суспільством. Адже не можуть бути рівні права при різному виконанні своїх обов'язків (https://censor.net/ua/blogs/3486300/gromadyanstvo_dlya_gromadyan). – 2024. – 25.04).

***

Блог на сайті «AgroPolitcom»

Про автора: Богдан Костецький співвласник, операційний партнер торгово-аналітичної компанії «Barva Invest»

Експорт зернових та урожай 2024 – чого чекають аграріям?

Квітень відзначився потужним експортом кукурудзи (вивезено 4,1 млн т) та пшениці (1,9 млн т) з України. За нашими розрахунками, Україна вже майже виконала експортну програму – залишилось менше 700 тис.т пшениці від плану, після вивезення яких перехідні запаси на наступний сезон будуть одними з найнижчих за останні роки. Чи це є проблемою? Ми говоримо саме про експортний потенціал, тобто про обсяг зерна, що не буде спожитий всередині країни. Переробні заводи в Україні виглядають забезпеченими зерном, тож напередодні нового врожаю (липень 2024), не вважаємо за потрібне роздмухувати зайву увагу до цього питання.

Як приклад – станом на 2 травня ми бачимо лайнап (чергу суден на підході до українських портів) у 200 тис т. Судячи з країн призначення, ці судна будуть завантажені переважно фуражною, а не продовольчою пшеницею.

Щодо ячменю, то експортний потенціал дозволяє вивезти ще понад 500 тис т. Це помітно більше, ніж у 2022 та 2023 роках (170-200 тис. т), але не сильно більше, аніж до повномасштабного вторгнення. Вважаємо, що

ці зайві сотні тисяч тонн не знайдуть активний попит до кінця поточного сезону (липень 2023-червень 2024), тож будуть додатковою пропозицією в сезоні 2024-2025.

Експорт соняшника. На відміну від періоду з березня 2022 до березня 2023, коли необхідність продати хоч куди було питанням виживання, зараз майже весь соняшник перероблюється на українських заводах і далі експортується у вигляді олії та шроту. Експорт насіння з жовтня 2023 по квітень 2024 (перша половина сезону 2023-24) складає менше 300 тис. т – в минулому сезоні за цей же період було 1,6 млн т.

Олія при цьому демонструє дуже високі показники переробки та експорту (наразі 4,0 млн т), які майже зрівнялись із найкращими роками до повномасштабного вторгнення.

Що буде з цінами на новий врожай?

Ціни на новий врожай пшениці та ячменю вже вимальовуються. Проте учасники ринку неохоче укладають форвардні угоди.

З одного боку, покупці пропонують на новий врожай майже ту саму ціну, яка є на спотовому ринку і готові доплатити хіба що \$2-3 на тонні. Такі форвардні ціни виробників не приваблюють. Світовий ринок перебуває у чіткому «кері» – це коли чим далі строк поставки, тим вища ціна. Як приклад, вересневий ф'ючерс на біржі Євронекст торгується по 227 євро/т, грудневий ф'ючерс 234 євро/т, березень 2025 по 237 євро/т.

З іншого боку, період з повномасштабного вторгнення оголив ряд проблем у взаємовідносинах між учасниками ринку – для частини продавців домовленість про поставку перестала бути причиною для виконання поставки якщо ринкова ціна виросла на кілька доларів. Це є причиною систематичного «підгоряння» трейдерів, в яких зриваються поставки під судна, що чекають на завантаження в портах.

Відповідно, за відсутності впевненості у виконанні зобов'язань на споті робить ідею купівлі по форвардах нового врожаю ще більш примарною. До моменту поставки у липні на

світовому ринку можуть відбутись різноманітні події, що здатні як підвищити, так і обвалити ціну на десятки доларів. Тож такі угоди схоже будуть укладатись переважно між трейдерами та великими холдингами та меншими виробниками із незаплямованою репутацією.

Структура посівів зернових

У 2024-2025 році ми очікуємо такі площі посівів під культури (прогноз наводиться із даними посівних площ за 2023 рік):

пшениця – 4,7 млн га (2023 рік) та очікуємо 5,1 млн га (2024 рік)

ячмінь – 1,5 млн га та відповідно 1,4 млн га кукурудза – 4,1 млн га і прогнозуємо 2024 року суттєве зниження посівних площ на 400 тис. га – до 3,7 млн га. Посіви кукурудзи на нашу думку зменшилися на користь сої. соя – 1,9 млн га та 2,3 млн гаріпак – 1,5 та 1,3 млн га

соняшник – 5,9 млн га попри різні очікування по ринку, ми вважаємо, що площі не мають сильно відрізнятись від минулорічних – 5,9 проти 5,8 млн га.

Врожай зернових 2024 року

Ми також прорахували врожай 6 культур на 2024 рік – загальну цифру оцінюємо в 78,3 млн т.

Для порівняння, в 2023 році зібрали 81,6 млн т, у 2022 зібрали 72,4 млн т, а у 2021-2022 – 108 млн т:

пшениці очікуємо на рівні минулого року – 22,5 (2023 рік) та 22,3 млн т (2024 рік)

ячмінь – 5,9 млн т (2023 рік) та 5,2 млн т (2024 рік).

кукурудза – через очікуване нами скорочення посівних площ урожай знизиться з 29,6 млн т орієнтовно до 27,0 млн т. соя – буде зростання з 5,0 млн т до 6,0 млн т, тобто на 1 млн. тріпак – з 4,6 млн т очікуємо отримати з нового урожаю 3,9 млн т – причина не лише в менших площах, а й в меншій врожайності.

соняшник – урожай соняшника у 2023 році був 14,0 млн т, цього прогнозуємо 13,8 млн т. (<https://agropolit.com/blog/538-eksport-zernovih-ta-urojay-2024--chogo-chekati-agrariyam>). – 2024. – 02.05).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 08 (272) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 16.05.2024

Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,15.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.